

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 1 • NR 8 • 1963

Klostersegl i nordisk middelalder

Av Hallvard Trøttemberg

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldininen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Klostersegl i Nordisk Middelalder

Av Hallvard Trøttestad

KLOSTERSEGL er en viktig gruppe av de geistlige segl. Den viser stor mangfoldighet i billedmotivene, og med sin klarhet og orden gir den et formsikkert og levende uttrykk for nordisk middelalderkultur.

Klostersegl foreligger i Norden fra ca. 1150 til klostervesenets avvikling

Siden 1956 har Rosenkilde og Bagger Forlag i København udsendt de otte første bind af »Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder«, som i alt skal omfatte 17–18 bind. Hvert eneste af dette store værks 700-spaltede bind indeholder talrige artikler af direkte interesse for enhver heraldiker (se omtalen af bind 6 i HT, side 177), og derudover en masse stof af mere indirekte interesse. Ja, i virkeligheden er der ikke mange af leksikonets artikler, som ikke på en eller anden måde kan belyse heraldikken eller øge læserens forståelse af den.

I det seneste bind, nr. 8, som udkom i våren 1963, har førstearkivar Hallvard Trøttestad, Riksarkivet, Oslo, skrevet en afhandling om Klostersegl, som Heraldisk Tidsskrift har fået lov til at aftrykke. Vi bringer forfatteren, leksikonets redaktion og forlaget vor bedste tak for denne store inødekomnenhed og håber, at mange læsere af HT gennem denne artikkel vil få lyst til at stifte nærmere bekendtskab med »Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder«.

etter reformasjonen. Gruppen omfatter dels fellessegl for hele klosteret, konventsegl (eller kapitelsegl), dels segl for de enkelte klosterformenn såsom abbed, prior, gardian m. v., og for noen andre enkelte klostermedlemmer (lektor, skriftefar, klosterbror m. v.). For enkeltpersoner kan grensen være uklar, idet t. eks. adelspersoner i klostertjeneste kunne føre rent verdslige våpensegl som ikke med rette bør kalles klostersegl (men er med i Petersens store danske utgave; se *Litteratur*, nedenfor).

Klostersegl er spissovale eller runde. Originalstemplene var av kopper, bronse eller sølv. Noen få eksisterer — til konventseglet hos minoritene i Bergen og fra Danmark: for konventene i Bosjö benediktinerkloster og Åhus dominikanerkloster (begge Skåne) og helligåndsklostrer i Landskrona, Randers (45 × 77 mm) og Alborg, og for Maribo birgittinerkloster; og til et abbedisse-segl for Claraklosteret i Roskilde. Etter abbeden i Holme (Århus amt) fins et stempel i messingkjede, det hang vel ved beltet. Fra Sverige fins bl. a. kontrasegl for abbedene i Alvastra (Östergötland) og Nydala (Småland). Fra Nådendal i Finland fins et konventstempel.

I. Abbedsegl

Når en rekke segl henges under et brev har abbeders rangen etter kongers og biskopers, men foran høyadelens.

Abbedsegl har Vesten fra 1000-? eller 1100-årene, biskopsegl fra 900-årene. Førstnevnte fins i Danmark i romansk stil fra ca. 1165 eller 1178/80 (Æbelholt, Frederiksborg amt, se figur 1) og i streng unggotikk fra 1219 og 1221 (Øm, Skanderborg amt, se figur 2; Vit-skøl, Alborg amt) og i Norge 1200/50 (Nidarholm, se figur 16, og Tautra, begge Trøndelag, ved diplomer 1280) og Sverige 1216/20 (Nydala).

Abbedseglene inneholder gjennom lang tid, likesom konge- og biskopsegl, eierens portrett. Seglene gir tidlige og autentiske opplysninger om abbeders utseende. I sin klassiske form ca. 1200 ff. inneholder abbedens segl et stort bilde av ham, stående barhodet en face med krumstav i høyre hånd og i venstre en bok som han holder foran brystet, den *sacerdotale* segltype (se figur 3 og 16).

1. Abbedsegl for Vilhelm i Æbelholt 1165-1203, *SIGILLVM WILLELMI ABATIS SANCTI THOME DE PARACLITO* (augustinere, Roskilde stift). Etter 1228 brukt som konventsegl til 1500-tallet.

2. Abbeden i Øm kloster, *SIGILLVM ABBATIS C(A)RE INSULE*. Avtrykk 1219 (cisterciensere, Århus stift).

I konkurranse med denne fins i Frankrike m. v. i tida ca. 1250-1537 ff. en *hagiologisk* segltype der biskop eller klosterformann i lite format kneler, i profil, under et hellig bilde som har hovedplassen. Typen framtrer i Norden så smått fra 1250-årene. I norske biskopers og erkebiskopers kontrasegl kneler kirkefyrsten under en stor Maria (Nidaros 1253, Skålholt 1269, Stavanger 1271, Bergen 1280), og på deres hovedsegl får segleieren denne tilbedende stilling fra 1350 ff., med helgenframstilling som hovedbilde. Liknende skjer etter hvert også i Danmark og Sverige.

Denne hagiologiske type blir i Norden representert allerede i dominikanerers priorsegl fra 1264 og 1297 (Odense) eller i fransiskanerers gardiansegl 1291 (Arboga), se II side 334 – og er hos abbeder tilstede i all fall så tidlig som 1301 i kontrasegl (Nidarholm, der abbeden bønnfaller Sankt Olav) og i hovedsegl: abbeden i Øved (Skåne) kneler under en *Majestas Domini* ca. 1250/1300 (her en Kristus på tronbenk som står på himmelbuen), abbeden i Næstved under St. Peder 1286, en abbed i Ringsted (ca. 1300?) bøyer seg for Maria og Kristus på himmeltronen. En abbedisse knelende i profil ved et alter fins 1348 (Clara-

kloster, Stockholm). Idémessig er overgangen til den yngre segltypen et uttrykk som passet for ydmyk klosterånd.

Abbedenes segl likner stort sett biskopenes, ikke minst i den eldre periode med stort portrett, men da med små velberegnete avvik som skal uttrykke klosterlig beskjenhet og at klostrenes ledere ikke opererer med den utadvendte myndighet som biskoper. De lød til dels under biskopene.

Abbeders segl er en god del mindre enn biskopers. Disse har alltid mitra, abbeden er i Norden (med et nedennevnt unntak) alltid barhodet, og tonsuren er synlig. Ellers er abbedens drakt omtrent som biskopens. Abbedissene har hodetørklæ (slør, *velum*). På abbedseglene sees amikt eller *humerales* (krage), en klokkeformet *casula* (messehagel), en kort *dalmatika* med korte og vide ermer, og under den en fotsid *alba* med lange, trange ermer. Eller noen av disse plagg er sløyfet. Abbedisser har ikke *casula*.

Erkebiskoper blir vist som herskertyper i stil med kongene, idet de *sitter* på *trone*, biskoper ofte likeså (fast regel i Danmark og det vanlige i Sverige, men de fleste biskoper i Norge står), og med sin høyre hånd opprakt er de kirkefyrster av Guds nåde og minner om den himmelske Kristus og hans makt til å signe eller forbanne.

Abbeden *står* og han gir ingen ordre. Den velsignende hånd, omdannet etter antikk lærer- og herskergestus fins bare unntaksvis hos abbedbilder: 1346 hos Olav i Nidarholm benediktinerklosters segl, hos abbed Magnus i Øm cistercienserkloster 1423; og fra 1200-årene (?) i Bäckaskog (Skåne) præmonstratenserklosters abbedsegl (avtrykk 1393-1536); i Sverige noe oftere, men eiendomlig nok med venstre

3. Abbeden i Voer kloster, SIGILLVM ABATIS DE ORATORIO. Tidlig stempe (benediktinerer, Arhus stift).

hånd opprakt, således 1216/20, 1282, 1325 (Nydala, Alvastra, Varnhem, Västergötland), og med høyre 1269 (en ukjent abbed). I fem av disse syv tilfelle er hånden *åpen* med alle fem fingrer utstrakt, og slik er Lund fransiskaner-klosters studie-lektor framstilt på sitt kateter foran elevene på lektor-segl ca. 1400, altså her en lærergestus.

I 1100-årene og fram til ca. 1220 holdes i franske og nordiske abbed- (abbedisse-)segl gjeterstaven skrått over kroppen. Senere holdes staven vertikalt i høyre hånd langs kroppen, mens boka, som før, hviler foran på brystet, båret av venstre horisontale underarm. (At enkelte danske og norske segl, Tommarp i Skåne, Hovedøy, Halsnøy, Nidarholms yngre, forbytter høyre-venstre er muligens gravørfeil.) Trolig regnet man, likesom i Østkirken, at tverrarmen skulle minne om Frelserens kors og at retning høyre pekte dit hvor de salige berget seg ved Guds høyre side på Dommens dag. Boka er mektig symbol, Kristus selv holder

4-5. Abbed Arne i Nidarholm, hoved- og kontrasegl, brukt 1294, SIGILLVM ARNONIS ABBATIS DE NIDARHOLM og på molsseglet: S' ARNONIS CANONICI FILII ANDREE.

bok. Den er lagt mot abbedens bryst fordi dette er stedet for Guds ord.

Den opprakte hånd ser vi i Vestkirken med tre utstrakte fingrer hos Kristus som hans vanlige gestus, og hos biskopene, i betydning Tre-enig Gud. I Østkirken har Kristus og andre et femfinger-tegn *imenoslóvnoe* med utstrakt pekefinger, kryssende tommel- og ringfinger og de andre høyd = IC XC, idet fingrene er disse bokstaver i det forkortete Jesus-navn I (Ἰησοῦς) X(ριστοῦ)s. Videre et tofinger-tegn *dvupérshtie*, de to lengste fingrer utstrakt = Kristi to naturer. Og et trefinger-tegn som er tommelfingeren mot peke- og langfingeren = Tre-enigheten.

Flathånden har begge de to Romakirkene. Denne åpne hånds femfingerhilsen er i Vesten, til forskjell fra Guds egen og fra biskopers embetsmessige trefinger-velsignelse, brukt av

apostler, Maria, profeter, helgener, oranter og troende m. v., og den har bevart en generell og flersidig betydning. Den synes i middelalderen oftest å være rettet til en høyere makt. Hos abbeder kan den være velsignelses-, belærelses- eller helst påkallelseggestus.

Abbedene, men ikke de andre klosterformenn, tar gjerne inn devosjonformelen *Dei Gratia* i sine brevttekster. I norske abbedbrev er den rett vanlig, dog oftere utelatt enn medtatt. Den guddommelige legitimitet angir de norske abbeders intitulasjon i varierte ord: 1280 *divina dispositione abbatis* (plus stednavnene); 1295, 1306, 1320, 1322 *mæð guðs miskunn*; 1384, 1387 *meder gudes þolamæde* eller *mædr guders þoll*; 1420 *mæder gudz naad*. Også de i Æbelholt, Esrum, Frederiksborg amt, og Lund kaller seg i brev i 1100-1200-årene abbeder av Guds nå-

de. Men dette pretentiøse titel-ledd sees ikke inn tatt i abbed-segl i Norden (forekommer i franske).

At mektige abbeder sitter, og er iført den biskoplige mitra, forekommer som sjeldne tilfelle i de store lands segl, og det fins ett enkelt dansk eks. Benediktinerabbeder fikk tidlig pavens tillatelse til å føre mitra, og høybyrdige abbeder kunne da ha segl som ligger særlig nær opp til biskopers. Fra 1174-1226 fins tyske eks., der abbeden sitter og er iført mitra (Reichenau, Liesborn) og en abbedisse 1138 (i Herford) sitter med bok og velsigner med høyre hånd; franske abbeder på benk med mitra, bok og velsignende hånd forekommer 1160 (Tours), eller sittende med stav og bok 1170 og 1225 (Vervins, Vaux-de-Cernay). Den sittende stilling for abbeder »*implique généralement des prétentions à un rang supérieur*« (Roman 1912 s. 168).

Den oppnådde Vilhelm († 1203). Han kom 1161 eller 1165 til Danmark som augustinerkorherre fra St. Genoveva i Paris, fra abbed Sugers miljø, og var den første abbed i Æbelholt augustinerkloster (Roskilde stift). I abbedseglet (rundt, 48 mm, se figur 1), kjent fra 1178 (SIGILLUM WILLELMI ABBATIS SANCTI THOME DE PARACLITO) sitter han på tronbenk med abbedhue eller mitra, og de utstrakte hender holder boka og krumstaven. Da han ble kanonisert 1228 kunne seglet hans uten tekstendring eller figurendring (egentlig skulle dog en glorie og et »Sancti« vært innføydt) tas i bruk til konventsegl — dertil passet det når ord og bilde betød klostrets egen helgen. — Dette Vilhelms abbedsegl er unikt i Norden. I enkelte brev hadde han enddog skrevet seg med den pavelige titel Guds tjeneres tjener.

I motsetning til biskopseglene er ab-

bedseglene ifølge ydmykhetskrav oftest uten personnavn, særlig i eldre tid. Uten navn kan det heller ikke stå *Dei Gratia* ved titelen. Etter nye bestemmelser (se III s. 335) setter Esrum- og Sorø-abbeder m. fl. navn inn på sine segl 1378 og 1392, og enkelte norske har navn i segl 1297 ff., men ikke nådeformelen. — Segl uten navn kan brukes lenge. St. Peders benediktinerkloster i Næstved sees å ha brukt samme abbedsegl ved brev 1378-1532 (stemplet synes eldre). St. Knuts benediktinerkloster i Ringsted har et abbedsegl ved brevrekke 1316-1496 og parallelt hermed et litt større som er brukt 1396-1536. Fra Strängnäs dominikanerkloster og for prioren i Sigtuna har man eks. på at et eldre stempel er brukt lenge etter et nytt er kommet til.

Felles for kongelige, hellige og biskoplige personer og for abbeder er et iøyefallende trekk i utviklingen, at de kan plaseres i arkitekturinnfatning på segl etter ca. 1250. Og etter ca. 1350 blir en stor arkitektonisk baldakinoppbygning, eller portal, som vokser til en slags luftig katedralfasade, et vanlig

6. Prioren i Helgeseter, SIGILLVM PRIORIS SCE SEDIS. 1280.

trekk i segl hvor et personbilde før dominerte hele billedfeltet. Eks. der abbeden selv står i slik ramme: abbed Arne i Nidarholm ca. 1293 (se figur 4), Arnulf i Hovedøy 1353, Ragvald i Alvastra 1346, Peter i Esum 1374 og etterfølgere, Nils i Sorø 1393, Magnus i Øm 1423, Herlog i Herrevad 1487.

I likhet med biskoper og domkapitler bruker også noen abbeder og klosterkonvent et kontrasegl bakpå hovedseglet.

Det helt regulære kontrasegl foreligger når t. eks. cistercienser-abbeden Peter i Esum i 1374 har selve ordet »contrasigillum« i det bakre segls omskrift. I abbeders kontrasegl kan bildet være bare en abbedhånd med krumstav (således hos Esum-abbeder 1374 ff., Alvastras abbed 1347) eller noe mer: abbed Arne av Nidarholms tosidige segl 1291 har på framsida ham

7. Helgeseters yngre konventsegl, SIGILL: CAPITVLI SANCTE SEDIS (augustinere, Nidaros), 1309. — Et eldre segl med samme billedinnhold bruker klosteret 1280.

selv i full størrelse i en portal og på baksida St. Olav på trone med en liten abbed nedenfor (figur 4-5).

II. Prior- og gardiansegl m. v.

Den hagiologiske type er her rikt variert.

Dominikanernes og fransiskanernes prior-, gardian- eller kustos-segl fins fra omkring midtre del av 1200-årene. Seglet kan inneholde en enkelt helgen, t. eks. Paulus (Slesvig 1263 med ordet prior i omskrift). Roskilde Clara-kloster har et segl 1272, det er ifølge breveteksten brukt for gardianembetet, tross det i omskrift heter *sigillum fratrum* osv.; bildet er Sancta Clara alene, med monstrans i hånd. Men det vanlige er at *segleieren* kneler nederst i et lite bufelt under et større bilde som kan framstille en stående helgen såsom Maria (Arboga 1291) eller St. Olav (Bergen) eller St. Nikolaus (1264, Odense), Kristus på korset (Halmstad), en lidende St. Laurentius på risten (1289 Ribe og 1200-tallet Lund), en seksvinget seraf (Ålborg), Elias på ildvognen (Oslo); eller en fortellende scene såsom bebudelsen (Nysted, Maribo amt), Kristi dåp (Roskilde), hans oppstandelse av graven (Lund), at han sitter på himmelens trone og kroner Maria (Roskilde, Århus) eller at St. Nikolaus stanser bøddelens sverd som vil hugge tre skyldfrie (Hälsingborg).

Små er disse to folkelige ordeners segl, men de varierer og kombinerer motivene mer enn andre ordner. Deres kloster har ofte to vernehelgener som da begge kan stå side ved side i segl. Et slikt bilde kan få tre etasjer: Maria med barnet står ved siden av kong Olav med øksen, over dem er en korsfestet Kristus og nederst en tilbedende prior (Skänninge, Östergötland, 1298), et standardmønster hvis tre øvre figurer kan varieres.

8. Dalby konventsegl, SIGILLVM SANCTÆ DALBYENSIS ECCLESIE. – IESV CHRISTO. ca. 1150 (augustinerer, Lund stift).

Augustin-priorer kan stå og vie monstransen foran alteret (Helgeseter, Trøndelag, 1280; figur 6), eller kneler under en hel Golgatascene (Dalby, Skåne, 1200-tallet, jfr. konventseglet, figur 8) eller under to stående helgener (Helgeseter 1297).

Johanniterpriorenes segl inneholder bare deres egne ættevåpen eller på ordenens vegne et kors i et skjold, undertiden med ordenssymbolet døperens hode eller et muslingskall satt i et skjoldfelt.

Dominikanernes provinsialprior for provins *Dacia* (de tre nordiske riker) har bebudelsen i seglene (1305 og 1440-1531). Fransiskanernes provinsialminister har den oppstandne Kristus med Korsfane (1251).

III. Forhold mellom abbedsegl og konventsegl hos cistercienserne

Hvert cistercienser-kloster hadde lenge bare ett segl, abbedens. Generalkapitlet bestemte i 1200 at seglet i hvert kloster skal inneholde »et ganske en-

kelt bilde av en abbed og ikke noe annet« (ikke personnavn), eller som det også het: »eller også intet bilde, bare en hånd med hyrdestav«. I 1218 forbød man at en abbed eide begge slag segl samtidig, og hadde noe kloster innen ordenen også dristet seg til å ha konventsegl (se IV nedenfor), skulle dette sønderbrytes. I statuttsamlingen 1316 har man løsnet på regelen. Nå må ingen abbed i denne orden ha mer enn to stempler, et lite og rundt, hvori en hånd med krumstav og omskrift »N. N. abbedis kontrasegl« til mindre viktige brev; og til viktige saker et større, spissovalt med bilde av abbeden og tekst »Abbeden av N. N.s segl«. Konventet måtte ikke ha segl.

På kontinentet led man under falsknerier, og de navnløse segl opplyste ikke hvilken abbed som var ansvarlig for brevet. Cistercienserpaven Benedikt 12. påbød da i 1335 at det skulle være personnavn i abbedseglet og at man dessuten skulle ha konventsegl. Det siste betød at konventet ble medbe-

9. Abo prehebrødrers konventsegl, S' FRATRVM PREDICATORVM FILLANDIE. 1200-tallet (?).

stemmende ved avhendelse eller belastning av klosterets verdier (Benedikt 12.s konstitusjon *Fulgens sicut stella*, 3-4). I 1339 bestemtes at konventets stempel skulle være av kopper og ha Marias bilde, og oppbevares av konventet, ikke av abbeden. Tilsvarende ble 1350 fastsatt for nonneklostrer.

Det ble nå laget runde konventsegl med Maria på trone, uten overbygning for Alvastra, Nydala, Julita (Södermanland) og Sorø – og med baldakin for Lyse (Bergen), Herrevad, Øm, Tvis (Ringkøbing amt), Løgum (Tønder amt) og Ry (Skanderborg amt). Et kloster, Esrum, lar Maria utbre sin himmelkåpe over de bønfallende likesom i ordenens generalkapitel-definitorsers segl av 1390.

IV. Konventsegl, fellessegl for hele klosteret

Konventsegl er gjerne mindre enn domkapitelsegl og har mer variable bilder. De fins på kontinentet og i England fra 1000-årene, i Norden fra ca. 1150. Tidlige fellessegl har i Norden augustinerne og benediktinerne, dernest dominikanerne og fransiska-

nerne o. fl.; cistercienserne var, som nevnt, inntil 1330-årene forbudt å ha konventsegl. Siden fant man to segl nødvendig, så ikke abbeden skulle kunne forplikte hele konventet. Birgittinernes constitutiones, stadfestet 1420, kap. 11-14, sa at abbedissen bare kunne selge eller bytte Vadstenaklosterets gods under begge konventers og generalkonfessorens segl og samtykke. – Byttebrevene 1383-84 var således be-seglet med konventsekretet, byttebrevene 1411-12 og 1425 med søstrekonventets og generalkonfessorens segl, jordebrev 1452-53 og 1488 med det yngre konventsekret og generalkonfessorens segl. Et særskilt segl for brødrekonventet er bare kjent fra 1451, og istedenfor brukes generalkonfessorens, selv når brevteksten nevner begge konventers segl (*Jan Liedgren*).

I England forordnet Edward I. i 1307 at klosterbrev skulle ha konventsegl for å være gyldige. Engelske segl i 1200-årene, augustinerer, benediktinerer, cistencienser, præmonstraten-

10. Vor Frue kloster, Alborg, SIGILLVM DEI GRACIA SA(NCTE) MARIE (DE) ALEBVRG. Ca. 1200 (uiss orden, Alborg stift).

11. Sanct Knuts kloster,
Ringsted, SIGILLVM
SANCTI KANV(TI
MARTIR)IS DE RING-
STATH. Ca. 1200 (bene-
diktinerer, Roskilde
stift).

serer har ofte dobbelthbestemmelsen *ab-batis et conventus* eller *prioris et conventus* i omskriften, en form som synes å være sjelden nyttet i Norden (fins i Munkeliv birgittinersøstres konvent-segl 1400-årene), men vi har en del tidlige segl som representerer «klosteret» uten å spesifisere enten de er abbedens eller brødrenes.

Omskriftene i Norden varierer. De kan i eldre tid nevne bare en helgen som seglets eier, oftest med tilføyelse av stednavnet, og kan innføre et *ecclesie, monasterii, capituli, fratrum* eller *conventus*, det siste blir mest vanlig.

Bildene er statelige kunstverk i stil med domkapitelseglene og kan like-som disse vise seglets eier (en helgen, en kirke, en eller flere brødre), men viser også andre religiøse motiver:

A) Person(er), uten byggverk

Gud eller anden hellig person, eventuelt klosterets vernehelgen(er), og klosterbeboer.

Det er nærmest enestående at konventbrødrene selv er alene i billedfeltet, eller har hovedplassen: Roskilde dominikanernes segl fra 1200-årene inneholder bare 6 knelende munkere under en liten, nedvendt Gudshånd. Vanlig er en hellig person hovedfigur.

Dalby augustinerklosters runde segl (64 mm, figur 8) ca. 1150 har Kristus på korset mellom sin mor og Johannes (*Sigillum Sanctæ Dalbyensis ecclesie*). Gimsøy (Telemark) benediktiner-nonne-kloster har i sitt runde segl (1200-årene?, 63 mm) en S-formet korsfestet Kristus på stjernesatt bunn (*Sigillum capituli de Gymsøy*). Dominikanerne i Odense har i et segl før 1264 Majestas Domini mellom basunengler (uten evangelister). Dominikanerne i Åbo har i sitt prektige *Sigillum fratrum predicatorum Fillandie* (1200-årene; figur 9) ordensstifterens apoteose; en stor Sankt Dominicus er sentralfigur og bæres til himmelen av engler, mens Kristus og Himmeldronningen på skyer strekker

seg inn fra sidene og setter en krone på ham, det hele en Majestas Dominici (istedenfor Domini), jfr. prior Qualas drømmevisjon. Seglet gir et av de eldste bilder av St. Dominicus's himmelfart.

Fransiskanerbrødrene i Roskilde har i 1263 Kristus og fariseeren ved et dekket middagsbord mens en knelende syndig pike salver Kristi føtter. Ålborgs Jomfru Maria kloster har ca. 1200 Madonna på tronbenk med verdenskulen høyt løftet i høyre hånd og Jesusbarnet på venstre kne (figur 10), og Börninge benediktinerkloster i Skåne har i samtidig segl dette motiv med tilføyelse av en liten tilbedende munk (*Sigillum Sancte Marie de Byrtinge*; spissovalt, ca. 46 × 70 mm). Bäckaskog præmonstratenser-kloster har Maria og barn mellom en stor hvirvelsol og månen, maktsymboler som er overtatt fra før-romersk antikk, og ofte anvendt i kloster- og kapitelsegl. Mariager birgittiner-klostets søstrekonvent har henne i apokalyptisk framtid i flammemandorla stående på månen i segl 1458. Peter-klosteret i Lund har i segl

ca. 1173 (ca. 46 × 70 mm) apostelfyrsten på trone.

Ringsted St. Knuts kloster (benediktinerer) har i sitt store, vakre rundseglet (75 mm; figur 11) ca. 1200 hellig Knut hertug (han som lå på klosterkirkens høyalter), sittende med lensfanen mens en knelende abbed tilber ham (*Sigillum Sancti Kanuti martiris de Ringstath*). Halsted benediktinerkloster, Maribo amt, har St. Severin biskop på tronbenk ca. 1200 (52 × 80 mm). De her nevnte tidlige konventseglet er utført i store, kraftige trekk.

Hos benediktinerne i Hundslund slår St. Clemens vann av klippen likesom i Århus domkapitelsegl.

Helligånd-klostrene på Halsnøy (seglet 1200-tallet) og i Landskrona (ca. 1440) har Tre-Enigheten. Antvorskov johaniter-kloster, Sorø amt, har i 1288 Døperens brystbilde mellom to kors, Roskilde Hospitalkloster har 1320 St. Clemens pave på tronen.

Præmonstratensernes Olavs-kloster i Tønsberg, med den store rundkirke som ble kongelig gravkirke fra 1190 og 1207, har et rundt konventseglet med St. Olav på tronen. Seglet er så stort at det må ha liknet et kongesegl (jfr. Ringsteds Knut-klosters segl ovenfor).

Konventseglene for minoritene i Bergen og dominikanerne i Oslo har kong Olav på trone (1200-tallet). Peter og Paulus står sammen i Holbæk-dominikanernes segl. Katharina av Alexandria trækker ned en hedning-konge i København minoriternes segl 1251. Det episke kommer fram når Kristus bærer sitt straffe-kors til Golgata i Skåninge dominikanernes segl 1292, og i Roskilde fransiskanersøstrenes to segl 1263 og 1268 der Franciscus mottar åpenbaringer fra en seraf (figur 12); dominikanersøstrene der tilber Maria på en flammespyende sky. Kar-

12. Sancta Clara klostrets konventseglet i Roskilde, S' SORORVM IN CLVSTRO ROSKILDIS ORDINIS SANCTE CLARE (fransiskanerorden). Brukt 1268-1527.

13. Konventsegl for Allehelgen-klosteret i Lund, *SIGILLVM ECCLESIE OMNIIVM SANCTORVM*. ca. 1150 (cluniacensisk). Brukt til 1542.

meliternes asketiske konvent-segl i Landskrona har en tornekront Kristus stående i sin åpne grav med en svepe i hver hånd (1461).

Høygotikkens condominium, stat og kirke i samarbeid, er uttrykt på Nidaros dominikanernes vakre segl (1200-tallet), idet St. Olav konge og St. Eystein erkebiskop sitter på felles tronbenk.

Cistercienserne varierte sin sittende Maria Mater i detaljene; Sorø-klosteret har henne med due på den blomsterstengelen hun holder i høyre hånd.

B) Dyrisk symbol, kors, og pasjonsymbolikk

Dyrebilde kan tre i stedet for bildet av en hellig person. Guds Lam fyller Allehelgen-klosterets segl i Lund (cluniacenserer) ca. 1150 (*Sigillum omnium Sanctorum*, rundt, 45 mm, stemplet var av sølv; se figur 13). Helligåndklosteret i Lund har en due i et tidlig segl (avtrykk 1398, stemplet eldre), og duen svever over et dobbeltkors i Fåborg helligåndklosters segl, i nøk-

tern tegning (1400-tallet) med to små hoder = Peter og Paulus ved korset (jfr. pavenes segl). Ordenens København-kloster (samme tid) har en statelig helfigur, Peter til høyre og Paulus til venstre for korset og duen, men i Randers helligåndklosters kapitelsegl (1400-tallet) holdes dobbeltkorset av St. Martin i biskopskrud mens en liten krøpling kneler, og duen mangler.

Kristendommens gamle og sentrale dogme, slaktofferet, nattverden, det seirende apokalyptiske lam, ble uttrykt på birgittinernes drakter og segl i Norge, Danmark, Finland og Sverige. Jesus og Maria åpenbarte for Birgitta at ordenens 13 prestemunker skulle ha fastsydd på kappens hjertested et rødt kors med hvit runding i midten (alterbrød = Kristi legeme som vi eter for å få guddomlig liv), og legbrødrene et hvitt kors belagt med fem små røde tøystykker (blodet vi drikker, utgydt fra den døende guds kropp, hender og føtter). Søstrene skulle utenpå sitt svarte hodetørkle ha en ring av hvitt lerret om hodet og to fra den oppgående, kryssende hvite ribber over hodet og med fem små røde kledebitar – likesom bloddråper – fastsydd på

14. Munkeliv birgittinerkloster i Bergen, generalkonfessorens segl, *Si' confessori(s) generalis monasterii munkalivi*. 1474, 1480.

krysningsstedene ved ørene, på pannen, i nakken og på issen. Søsterkronen var altså formet som en keiserkrone. De hvite og røde deler svarte til nattverdblod og det korsmerkte runde alterbrød. Birgittinersøstrene var Kristi bruder. De fikk ved innvielsen en brudering som hadde Golgatascenen på platen. Ved kommunion fikk de både brødet og vinen. En likkiste stod ved kirkedøren, en åpen grav ventet utenfor. Inntil reformasjonen i Norden ble i alle kirker Golgatadramaet som nattverd-offer gjentatt på alteret i hver messe.

I eldre klostersegl har vi bildet av dette. Helgeseter augustinerers prior har i 1280 et segl, se figur 6, hvor han står i profil (uten stav) vendt mot et alter med kalk, idet han løfter og innvier hostien som er merket med hjulkors likesom Kristi glorie (eller han holder en korsmerket rund brødbeholder). Abbedissen i Stockholms Clara-kloster har i segl 1348 helgeninnen knelende i tilbedelse foran alter med monstrans, et minne om den gang Cla-

ra som abbedisse oppstilte monstransen til vern mot sarasenerers angrep på moderklosteret. Abbed Adam i Holyrood (Hellig Kors's kloster, Edinburgh) kneler i sitt høytidelige segl 1292 foran alter med kalk, idet han med løftet høyre hånd støtter et stort, likearmet utbøyd kors på hvis midte er lagt Frelserens hode innfattet i sin runde glorie. Korsarmene har smale midtribber.

En kalk og en korsmerket rund hostie fins i en del personlige segl for prester og munkere i Norden. Hostien har korsform på malerier av nattverdets innstiftelse i flere norske stavkirker (1200-årene, Al, Hallingdal, Volbu og Vang, Valdres).

Birgittinerseglene har både enkle og kompliserte bilder av eucharistiet. Maribo klostres fellessegl for begge konventer 1434 har Kristushodet på en runding på midten av et smalt utbøyd kors, og generalkonfessorsseglet likeså. Nådendal birgittinernes brødrekonvent har i 1444 to segl med et liknende kors med runding på midten som

15. Nidarholm klostres konvent-segl, S' CAPL'I SCI BENEDICTI DE NIDARHOLM. Ca. 1200 (benediktinerer, Nidaros stift).

16. Abbeden i Nidarholm, *SIGILLVM ABBATIS DE NIDARHOLM*. Ca. 1225 (fremdeles i bruk av Håkon 1280).

uttrykk for hostien; og med samme figur uten tekst forseglar en Vadstena-nonne et brev fra Nådendal ca. 1510.

Generalkonfessoren i Munkeliv birgittiner-kloster i Bergen har et rundt segl (*Si' confessori(s) generalis monasterii munkalivi*) som fins avtrykt 1474, 1480, 1495 (se figur 14). Bilde: Et stort kors, smalt og utbøyd, har tynn midtribbe (blod) som ender i 4 runde blod-dråper. Mellom korsvinklene blod-dråper. Midt på det store kors er en opphøyd rund kake – hostien – som er belagt med et rettlinjert og avkappet kors med midtribber, og midt på dette kors er, så vidt nå sees, en plan runding som vel markerer den femte, midtre blod-dråpe og samtidig kanskje betyr Kristi hode i glorie. Etter avtrykket 1495 har riksarkivar Langes tegner i 1847 i sentret av det

rette lille kors gjengitt et lite krusifiks (noe som ofte var innstemplet på originalhostiene og er nevnt i Mariu saga), men det er uvisst om dette er riktig sett.

Munkeliv konvents runde segl (av Lange bestemt som brødrekonventets) (*S': conventus mon. munklivi: ordinis sancti salvatoris*) 1478 har et stort kors med de 5 blod-dråper i sentrum og periferi, og rund ring eller plate på midten = hostien. Omkring denne midtre runding er tre andre som inneholder Jesus som seirende Lam, en sittende Maria og en sittende Birgitta. Begge sitter på en rett tverr-strek med føttene på en oppadbuert strek. Mellom korsamene er fire små remser(?) festet til ringen som omgir billedfeltet. De tre personer tilsvarer klosterets nye navn fra 1426: Sancta Marias og Sancta Birgittas kloster av Frelserens orden etter Augustins regel.

C) Klosterkirken uten personer, og naturtro gjengitt

Utstein (Rogaland) augustinerne konventsegl (1200-tallet) har profilbilde av en enskipet kirke med massive vegger, i likhet med flere tidlige norske kirkesegl. Over taket er månen og en sol med form som Kristi glorie. De flankerer et muret sentraltårn. Kirkebildet svarer til virkeligheten. Kirken, ca. 25 m lang, er bygget ca. 1250 eller litt før, og tårnet fra den tid er ennå i behold.

Nidarholm benediktinerkloster (stiftet ca. 1105) gir i sitt vakre segl (ca. 1200, rundt, 64 mm; figur 15) et «portrett» av en romansk rundkirke omgitt av fire smale runde tårn. Man har antatt (Bugge 1931 s. 91) at også dette seglbilde viser klosterkirkens type som den virkelig var. I et segl har symbolikken samtidig interessert. I rundkirken forenes forestillingen om den runde

gravhaug eller *grav*-kirke (Jesu gravkirke i Jerusalem, kong Olavs oktagon i Nidaros, dåpskirkene) og kirke-borgen (Engelsborg i Roma, Jerusalem som himmelborg). Nordens største rundkirke var Olavsklosterets i Tønsberg.

Et tidlig eksempel på konventsegl som bare inneholder en generell, men naturlig kirkebygning, er Edinburgh augustinerklosters (Holyroods) fra 1141, med kuppeltårn.

D) Kirkelig arkitektur og personer

Her synes å være to utviklingslinjer. Etter den ene er kirkebygningen hovedsak og det man går ut fra. En drøy og tung kirke fyller segflaten og er tegnet slik at den egentlig (opprinnelig og i de fleste tilfelle) gjengir den virkelige kirken på stedet med sine eiendomligheter, eller (i noen tilfelle) den gir inntrykk av en reell og fullstendig bygning, men slottene enn den stedlige. En jordbundet type som ikke er prinsipielt forskjellig fra bildet av *Roma caput mundi* på tidens keiserbiller. I nederste etasje ser vi en åpen midtportal helgenen og dertil oftest i sideportaler konventmedlemmer, en abbed og en munk; egentlig sees de inne i kirkens midtskip og i transseptene.

Munkeliv benediktiner-kloster i Bergen (stiftet ca. 1110) har denne segltype (*S'CONVENTus MONasterii Sancti MICHAEL...*; rundt, 55 mm; 1200-årene; jfr. det engelske Norwich-seglet som er skåret 1258), en svært korskirke med transsepter i perspektiv, med romansk overdel, og nederst gotiske åpninger, i den midtre står St. Mikael på draken og på sidene kneler en munk og en abbed. Her er gitt en totalitet av gudshuset og dets himmelske og jordiske eier.

Nye eier overtok forøvrig i 1420-årene: abbed Stein hadde ulovlig frarøvet de gamle benediktiner-munker deres gamle *konventsegl* og andre klenodier (dette berettes i klagebrev 1424) og i deres sted innsatte han birgittinerordenen, men i det nye klostertilstand funn herjet splid, kamp og ulykker.

De ovennevnte (domkapitel- og) konventsegl er en engelsk og norsk type. Liknende konventsegl som Munkeliv har i 1200-årene engelske klostere med karakterfulle stedlige bygninger: Boxgrave, Bromholm, Chester, Combwell, Ely, Faversham, Langdon (erkebiskop Thomas blir drept ved høyalteret i Canterbury katedralen), Middleton, Newnham, Norwich og Southwick. Tilsvarende domkapitelsegl har Nidaros, Oslo, Stavanger og Orkneyene.

Etter den andre utviklingslinjen er en helgen eller Gud i stort format det primære i bildet, og hertil er føyet en spinkel arkitektonisk overbygning eller ramme, flyktig og skjematisk – av konvensjonell karakter – fra først av nærmest som en baldakin eller portal, eller den kan senere vokse til å likne en korvegg eller en hel detaljrik kirkefasade eller et alterskap (som i de ovennevnte abbedsegl). Enkel og tynn er formen når Petrus sitter med to knelende munk under en femdelt rundbue båret av spinkle søyler i Næstved Pedersklosters segl (1200-tallet). Jomfru Maria sitter derimot i noe som må kalles en rikt gjennombrutt kirkefasade i Herrevad cistercienser-klosters konventsegl.

Andre cistercienserer såsom Lyse ved Bergen, Esrum og Øm, har henne i en mer ubestemmelig portal. Roskilde Maria-kloster lar henne sitte mellom to smale tårn (ca. 1200); hos Ribe dominikanerne og Nørre kloster svever

en liten takskjerm over henne, formet som en liten korskirke. I Vrejlev, Hjørring amt, sitter hun på benk hvis side-stolper fortsetter i en bue over henne. Uppsala minoritene har i 1301 en kors-festet Kristus i en rammeformet, spiss-buet bygning. I Vadstena brødrekon-vents runde segl (58 mm, brukt 1451), sitter St. Birgitta som enefigur frontalt bak et bord under en baldakin og skriver bok, som var hun en evange-list. Ved siden er korset med oblat på.

Egenartet er Bergen dominikanernes konventsegl (1200-tallet); de to helgen-konger Olav og Erik (svensk) løfter i fellesskap en liten kirkemodell. Jfr. Hagia Sofias bullesegl i Konstantinopel hvor Justinian og Guds Mor bærer sin kuppelkirke, Linköping-biskopens kontrasegl 1258 hvor Peter og Paulus bærer en liten kirke, og Cerne klosterets segl (Dorset, 1200-tallet) hvor grunn-leggerne Augustin og Ethelmer, ganske små løfter en veldig kirkebygning.

De ovenstående årstall for konvent-segl og navnløse abbedsegl sikter oftest til stemplenes antatte alder – som for en del må fastsettes ut fra stilgrunn-lag, idet de eldste bevarte avtrykk bare gir en terminus ante quem. Som regel bruktes et konventsegl lenge. Dokumenter viser at danske konvent-segl var i bruk så tidlig som 1173, 1183 osv. Samme konventsegl bruktes som regel uten fornyelse så lenge klosteret bestod uendret. Av voksavtrykk sees at Roskilde fransiskaner-brødrenes stempel er brukt kontinuerlig 1263-1492, mens søstrene der eier to nokså like stempler i 1263, men dernest et liknende med forbedret om-skrift, og dette siste er så i bruk 1288-1527. Lund Allehelgen-klosters stempel som etter utseende må være skåret ca. 1150, er kjent fra avtrykk 1533-42.

Klostersegl-gruppen er hittil lite

nyttet til forskningsmateriale. Den viser en tydelig side av stilhistorie og ikonografi innen nordisk kirkelig kunst. De nordiske klostersegl er i samsvar med Vestens alminnelige skjema, og har ytterst lite av de nasjonale helgener som ellers fins i overmektig antall som alterstatuer og i altermaleri. Klosterseglene var i den eldre periode i de store land ofte i spissen av stil-utviklingen. Et eksempel: Merton-klosterets Maria-segl (Surrey, England), som ble høytidlig tatt i bruk ^{12/12} 1241, har en fri og naturtro beherskelse av kroppen som er fullt så avansert som hos den samtidige »ny-skapende« billedhugger Niccolò Pisano.

I Norden er klosterseglene stilmessig ganske godt å jour i tida før svarte-døden. Senere må de kalles konserva-tive i stil, det vil si de bevarer sin aristokratiske holdning uten å ligge under for den grimaserende lavkirke-lige form som alterbilder får gjennom masseproduksjon i det siste katolske tidehverv nordpå.

Utgaver

H. Brugmann og K. Heerings: Corpus sigillorum Neerlandicorum, De Niederlandsche zegels tot 1300, I-II ('s Gravenhage 1937-40).

W. de Gray Birch: History of Scottish seals. II. Ecclesiastical and monastic seals of Scotland (Stirling 1907).

W. de Gray Birch: Catalogue of seals in the Department of Manuscripts in the British Museum I-VI (London 1887-1900).

G. Demay: Inventaire des sceaux de la Normandie (Paris 1881).

G. Demay: Inventaire des sceaux de la Flandre I-II (Paris 1877).

W. Ewald: Rheinische Siegel IV. Klöster usw. (Bonn 1933).

F. Eygum: Sigillographie de Poitou jusqu'en 1515 (Macon 1938).

H. Flectwood: Svenska medeltida bis-

kopssigill. I. Årkebiskopars av Lund sigill (Stockholm 1951).

H. Fleetwood: Några av de äldsta kända sigillen från dominikanerklostret i Sigutuna (Situne Dei 5-6, 1946-47, s. 121-32).

H. Fleetwood: Sigill (I. Collin og A. Lindblom: Birgittautställningen 1918, beskrivande förteckning etc., Uppsala 1918, kap. IX).

R. Gandilhon: Inventaire des sceaux du Berry antérieur à 1515 (Bourges 1933).

S. Hallberg, R. Norberg og O. Odenius: Dominikanska priors- och konventssigill från Sveriges medeltid (Kyrkohistorisk Årsskrift 1961), tillägg (KA 1962).

S. Hallberg, R. Norberg og O. Odenius: Svenska karmelitersigill (Från bergslag och bondebygd, korr.).

R. Hausen: Finlands medeltidssigill (Helsingfors 1900).

B. E. Hildebrand: Svenska sigiller från medeltiden I: 1-3 (Stockholm 1862-67; omfatter seglavtrykk fram til 1350).

H. Laing: Descriptive catalogue of ancient Scottish seals I-II (Edinb. 1850-66).

G. Lindström: Anteckningar om Gotlands medeltid II (1895), s. 17-25.

G. Pedrick: Monastic seals of the XIIIth century (London 1902).

H. Petersen: Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen (København 1886).

Litteratur

Spredte oplysninger til emnet:

J. Braun: Liturgische Gewandung (Freiburg 1907).

A. W. Brøgger: Stavangers historie i middelalderen (Stavanger 1915).

And. Bugge: Nordens største rundkirke, Olavsklostret i Tønsberg (Foreningen til norske Fortidsminnesmerkens Bevaring. Årsberetning (FNFMBA) 1931 s. 87-97).

J. B. Daugaard: Om de danske Klostre i Middelalderen (København 1830).

G. Demay: Le costume au moyen âge d'après les sceaux (Paris 1880).

Helen Engelstad: Messeklær og alter-skrud (Oslo 1941).

H. Fett: Norges kirker i middelalderen (Kristiania 1909).

H. Fett: Studier over middelalderens norske sigiller (FNFMBA 1903).

P. B. Grandjean: Dansk Sigillografi (København 1944).

S. Hallberg, R. Norberg og O. Odenius: Petrus martyrens død. Ett sfragistisk bidrag till helgonets äldre ikonografi (Fornvännen 55, 1960).

H. Hildebrand: Sveriges Medeltid III, s. 1047-51 (Stockholm 1903).

Th. B. Kielland: Norsk gullsmedkunst i middelalderen (Oslo 1927).

Th. B. Kielland: Fra Munkeliv birgittinerkloster, Norges Vadstena (FNFMBA 1920).

O. Kolsrud i »Stavanger domkirke« (utg. FNFMBA, Stavanger afd., Stavanger 1933), s. 29-47.

Chr. C. A. Lange: De norske klostres historie i middelalderen (Kristiania 1847 med seglplandsje).

G. K. Leinberg: De finska klostrens historia (Skrifter utg. av Svenska litteraturselskapet i Finland 1890).

J. Lindbæk: De danske Franciskanerklostre (København 1914).

J. Lindbæk og G. Stemann: De danske Helligaandsklostre (København 1906), s. 77-78.

R. Norberg og O. Odenius: S. Dominicus' himmelfærd. Abo konventssigill i sfragistisk og legendhistorisk belysning (Finskt Museum 66, 1959, tr. 1960).

E. Ortved: Cistercienserordenen og dens Klostre i Norden I-II (Kbhvn. 1927-33).

J. Roman: Manuel de sigillographie française (Paris 1912).

G. A. Seyler: Geschichte der Siegel (Leipzig 1894)

H. Trættemberg: Måne- og stjernevåpen (særtr. av Meddelelser til slekten Mathiesen, Oslo, 1946).

Illustrasjonene som gjengis i artikkelen er tegnet av Th. Berg til Petersens utgave 1886, av O. Sørpling til Hausens utgave 1900; og de norske av maleren Eilif Peterssen og (eller) arkitekt Hakon Thorsen 1869-99 — under ledelse av riksarkivar Huitfeldt-Kaas — for Diplomatarium Norvegicum, til en påtenkt utgave.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerciellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Japansk Heraldik

Af Christian Otto Achen

BRUGEN AF slægtsvåbener har næppe på noget tidspunkt været så udbredt i Europa som i Japan. Den i sin rustning formummede kriger bærer sit *mon* (slægtsmærke) i stort format på ryggen som et kendemærke for sine egne mænd, men også fortil var det iøjnefaldende anbragt, på hjelmen, på skulderstykker og brystet, ja undertiden på hver eneste af de mange dele, hvorefter hans rustning var sammensat. Selvfølgelig var faner, felttegn og telte smykkede med feltherrens våbenmærke, og efterhånden blev det skik, at alle hans folk kendetegnedes således.

Den daglige, civile klædedragt smykkedes på lignende måde, og denne skik praktiseres den dag i dag. På

ryggen af sin *kimono*, på begge ærmer og ofte tillige på begge sider af brystet bærer japaneren af stand sit *mon*, broderet eller ved indfarvningen af stoffet fremtrædende ufarvet deri (se figur 3). Ikke blot klædedragten, men mangfoldige andre ejendele, brugsgenstande af enhver slags, kendetegnes og dekoreres med slægtens *mon*.

Etymologisk er ordet *mon* beslægtet med det japanske ord for »mønster«. Oprindeligt var et *mon* måske blot et tegn eller mærke, hvormed man kendetegnede og prydede sine ejendele, altså et bomærke. På lignende vis er

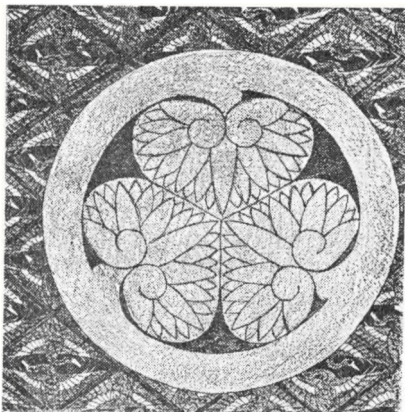
For et års tid siden bad jeg min fader, som i mange år havde samlet japanske parérplader (se litteraturlisten) og syslet med japansk kunsthistorie og historie, om at skrive en artikel til *Heraldisk Tidsskrift* om den japanske heraldik. At Japan overhovedet har en heraldik, vil kanske overraske mange, men sådan er det, og den har, som det fremgår af artiklen, mange lighedspunkter med den europæiske.

I januar 1963 døde min fader, uden at artiklen var færdig fra hans hånd. Hvad der forelå, var nogle indledende bemærkninger til forskellige afsnit; nogle betragtninger over ligheder og uligheder mellem det europæiske og det japanske heraldiske system; og forslag til en række illustrationer, med tekst hertil. Skønt manuskriptet således langt fra var komplet, og de dele af det, som forelå, næppe kunne betragtes som endeligt formuleret, synes jeg alligevel, at disse notater indeholder så meget af heraldisk interesse, at de fortjener at publiceres her.

S. T. A.

1. Kriger med sin ansføers *mon* – tre bjælker i en ring – på flag, hjelm, bryst og talrige andre steder. Det pågældende *mon* tilhører vistnok daimyo-slægten *Abé*. Efter *Gonse*.

2. Silkestof fra 1700-tallet med Tokugawa-slægtens mon, tre blade af en beskeden plante, hvis japanske navn er »aoi«. Tokugawa'erne regerede Japan fra 1603 til 1867. Under dem blomstrede alle håndværk og kunstarter, og deres mon er et af dem, man oftest støder på. Også baggrundsmønstrets to traner er rimeligvis et mon. Efter Gonsse.

mangen europæisk håndværkers og kunstners bomærke jo blevet videreført af hans efterkommere som et familievåben.

Brugen af *mon* som bomærker synes at kunne føres tilbage til 800-tallet. Virkelig udbredt er *mon* dog vistnok først blevet gennem den omtalte militære anvendelse under de store japanske borgerkrige, fra 1100-tallet.

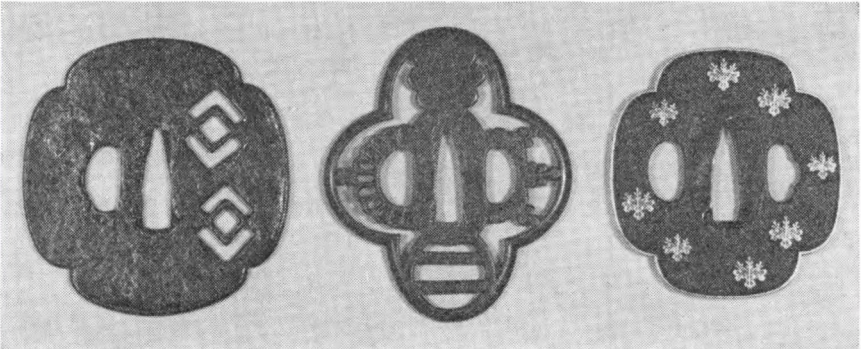
De *daimyo*'er (højbårne adelsmænd, af *dai* = stor, *myo* = navn) som var af direkte guddommelig oprindelse, havde oprindeligt ret til at føre tre forskellige *mon*: et permanent mærke, *jo-mon*; et mærke til civilt brug; og et mærke som var forbeholdt deres familie. *Daimyo*'er af anden rang, dvs. som førte deres oprindelse tilbage til kejserhuset, havde to *mon*. Og adelsmænd af tredje rang kun ét. De vassaller, *samurai*, hvis udrustning ejedes af deres feudaltherre bar disses *jo-mon*.

Oprindelig var det således kun den højeste adel som havde ret til at føre eget *mon*, og deres tjenerskab og vassaller til at bære deres herres. Men ligesom i Europa bredte brugen sig til den lavere adel og andre befolkningslag: håndværkere, købmænd og bønder, og også blandt disse blev det almindeligt at føre et slægtsmærke (selv om det udtrykkeligt blev sagt, at de lavere klassers slægtsmærker ikke var »*mon*«!). De ikke-adelige klassers mærker indeholdt ofte en allusion til indehaverens levevej: et eksempel på hvad han producerede eller handlede med, et redskab, og lignende. I senere århundreder er der talrige eksempler på at skuespillere, *geisha*'er, brydere, ja skarprettere og tiggere førte *mon*.

Kun slægts-*mon* kendes. Byer, provinser, korporationer osv. synes ikke nogen sinde at have ført *mon*. En undtagelse kan dog selve staten Japan måske siges at være: En cirkelrund (sol)skive var et af Tokugawa-shogunernes *mon*. I form af en rød skive på

3. Samurai i civil klædedragt med Inazuma-mon på skuldre og ærmer. Figuren er et stiliseret lyn. Efter Ströhl.

4-5-6. Tre mon-prydede parérplader til sværd (klingen går gennem slidsen i midten; de andre huller er til sideknive). Til venstre plade af jern fra o. 1500 med uidentificeret mon: to kvadrater som skærer hinanden. I midten plade af jern fra 1600-tallets anden halvdel med fire forskellige mon, hvoraf i hvert fald de tre førtes af Hosokawa-slægten. Til højre plade fra 1700-tallet af en blåsort legering med et botanisk mon i guld. Dette mon er en differentiering af et af Mikado-familiens mon (se figur 7), og førtes af adskillige adelslægter, som nedstammede fra den kejserlige familie.

hvid bund var det felttegn for denne herskerslægt, og efter at Japan i 1868 var blevet åbnet for omverdenen, blev shogunernes felttegn Japans handels- og nationalflag.

Den stiliserede chrysantemum-blomst, som kendes bl. a. fra japanske frimærker, er strengt taget ikke Japans statsvåben, men er det fornemste blandt Mikado-slægtens forskellige våbenmærker (se figur 7). Også de mon som kendes fra forskellige klostre eller munkesamfund, er personlige våbener. De tilhører ikke klostret som institution, men en af de guder, helte eller hellige mænd, som specielt æres på det pågældende sted.

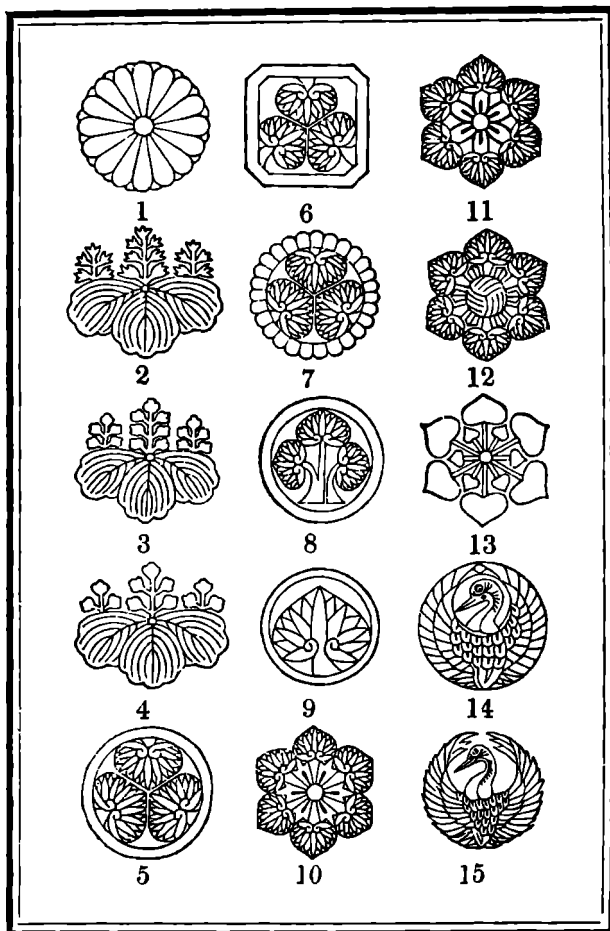
På et andet punkt minder den japanske heraldiks historie om udviklingen i Europa. Et mon kunne *tildes* en person — af mikadoen, shogunen, eller endog af en daimyo — men samtidig stod det enhver person eller slægt frit for at tage sig et mon, eller ændre et allerede eksisterende, efter deres eget hoved. Resultatet var, dels at mange adelsmænd af samme af-

stamning førte forskellige mon, dels at *samme* mon førtes af slægter uden nogen som helst forbindelse. I 1642 udgik der en ordre fra shogunen Iemitsu, at alle stormænd som havde militære følgesvende i deres brød, skulle lade deres mon registrere, og derefter ikke måtte ændre det. Efter at denne registrering var gennemført, blev det almindeligt, at de indregistrerede mon, af de personer som havde ret til det, blev anvendt og stillet til skue i endnu større omfang end før.

Skjolde brugtes ikke i Japan undtagen i form af store, rektangulære skærmbretter, der opstilledes side om side som et brystværn til beskyttelse af bueskytterne. De dekoreredes med farver og mærker, ligesom fanerne. De japanske mon er følgelig ikke skjoldformede, eller overhovedet begrænset af nogen bestemt omkreds. Der forekommer iblandt dem ganske fri, usymmetriske figurer, som f. eks. en balstyrig hest tøjret til to solide pløkke (mon for Soma-slægten). Langt de fleste mon er dog symmetriske, harmoni-

7. En side af en våbenbog over mon tilhørende de fornemste daimyo-slægter. Efter Appert. Læg mærke til de forskellige grupper af differencieringer.

1. Kejsersfamilien.
2. En lang række højjornemme familier med tilknytning til kejsersfamilien.
3. Ligeledes.
4. Hosokawa (se også figur 5-6) m. fl.
5. Tokugawa (se figur 2) m. fl.
6. Matsudaira, flere forskellige grene.
7. Matsudaira, endnu en gren.
8. Honda.
9. Matsudaira, flere grene.
10. Tokugawa, sidegrene m. fl.
11. Matsudaira, flere grene.
12. Matsudaira, flere grene.
13. Shinjo.
14. Tozawa m. fl.
15. Mori.

ske figurer, hyppigt omgivet af en linje eller af en bredere ramme.

En rig variation af blomster og blade, insekter (f. eks. sommerfugle), og fugle (især traner, men aldrig ørne) er de hyppigst valgte motiver. Men desuden anvendes sol og måne, stjerner og lyn, bølger og bjerge, samt mangfoldige af menneskenes egne frembringelser, såsom gitre, tempelporte, stiger, pile, krus, hamre, vifter, paraplyer, mønter, hjelme, hatte, osv., ofte dog i så stærkt stiliseret tegning,

at man ikke umiddelbart kan se, hvad den forestiller. Kinesiske skrifttegn og rent geometriske konstruktioner (se figur 1 og 4) er ligeledes tit anvendt. Pattedyr, mennesker og fisk er sjældne.

Den standsbevidste marquis de Tressan (se litteraturlisten) kalder ligeud de japanske mon for »armoiries« og »blasons«, og også den meget vidende østrigske »Berufsheraldiker« Ströhl ligestiller dem med europæiske våbener. Will. H. Edmunds frakender dem derimod enhver lighed og lige-

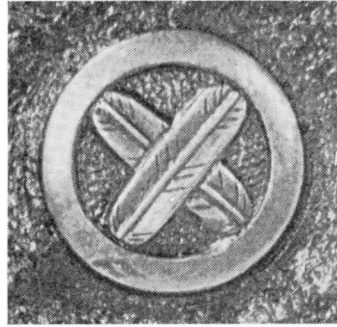
berettigelse med vesterlandsk heraldik. Hvem man vil give medhold, må blive en skønssag.

Edmunds har ganske vist ret i, at »valget af figuren eller figurerne til en mon synes i reglen at have været resultatet af en indskydelse, og der kendes mange eksempler på, at motivet for et mon skyldes en ganske tilfældig tildragelse». Men sådanne tilfælde vrimler det jo også med i europæisk heraldik. Og når Edmunds så stærkt fremhæver, at et mon altid angav bærerens slægt eller tilhørsforhold, aldrig blot ham selv og hans rang, så synes også dette snarere at tale for end imod at betegne mon som heraldik.

Herfor taler endvidere, at det fra vesterlandsk heraldik kendte fænomen *differentiering*, også i vid udstrækning er praktiseret i Japan. Ved tilføjelse eller ændring af en omsluttende indfatning, ved øgning eller reduktion af selve motivet, dannedes nemt nye mon for grene af samme slægt (se figur 7).

Ligeså kendes »talende» mon, f. eks. mangfoldige differentieringer af blåregnen — hvis japanske navn er *fuji* — for de talrige forgreninger af slægten *Fujiwara*. En tempelport, på japansk *torii*, var mon for familien af dette navn, og *tachibana*, den lille japanske appelsin, tjente naturligt nok *Tachibana*-slægten som våbenmærke.

At mange fornemme slægter fører to, tre eller endog flere mon, hvilke som en særlig æresbevisning er tildelt dem af mikadoerne eller shogunerne, minder ligeledes om tilsvarende foretelser i Europa. Ligeså det udstrakte misbrug af de navnkundigste mon, hvilket beklageligvis bevirker, at man aldeles ikke uden videre kan regne med, at en japansk genstand har væ-

8. Nærbillede af mon, 10 mm højt, i parérplade, sølv i jern. Vístnok 1700-tallet. De to krydsede fjer er et af *Abé*-slægtens mon. En anden slægt, *Assano*, differentierer dette mon ved at lægge den nederste fjer øverst.

ret i denne eller hin slægts eje, blot fordi den bærer dens mon.

Der er imidlertid også vigtige forskelle mellem japansk og europæisk heraldik. Den vigtigste er måske, at de japanske våbenmærker ingen bestemte farver har. Et mons kulør eller kulører varierer med materiale og andre omstændigheder. Ofte vises et japansk våbenmærke »uden farver», dvs. blot i omrids eller som negativ silhuet på en farvet flade.

Litteratur

- Tei-san (G. marquis de Tressan): Notes sur l'art japonais 1-2. Paris 1905-06.
 Hugo Gerald Ströhl: Japanisches Wap-penbuch, Wien 1906.
 Will. H. Edmunds: Pointers and Clues to the Subjects of Chinese and Japanese Art. London 1934.
 Louis Gonse: L'art japonais, 2. bind. Paris 1883.
 G. Appert: Ancien Japon. Tokio 1888.
 A. C. Fox-Davies: A Complete Guide to Heraldry. Udgave 1954 p. 12.
 C. O. Achen: Japanske parérplader, p. 52-60 i »Jeg er Samler». 1. bind. København 1955.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerciellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Hallands Häraders Vapen

Folketymologi-sfragistik-heraldik

Av C. G. U. Scheffer

MED BÖRJAN år 1946 ha av Kungl. Maj:t vapen för 52 häradslän blivit fastställda. Fördelningen på län och landskap har länge varit ojämn och tillfällig. Först på senare år har en bestämd önskan att erhålla fullständiga serier kunnat förmärkas. I Västergötlands fornminnesförenings tidskrift VI:1 har jag år 1958 publicerat den fullständiga serien »Häradsvapen inom Skaraborgs län». Under åren 1958-1962 ha därefter vapen blivit fastställda för Hallands samtliga häradslän. En redogörelse skall i det följande lämnas för dessa.

De äldsta häradssigillerna äro medeltida. Motiven på dem äro i huvudsak av tre slag: religiösa motiv, bilder från näringslivet och initialbokstäver. På gränsen till nyare tid tillkommer den viktiga motivkrets, där bilden bygger på en tolkning av häradslänsnamnet.

I Västergötland, detta tidigt kristnade landskap, intaga de religiösa motiven en framträdande plats. Med sin ålderdomliga prägel kunna de mången gång te sig främmande för den med medeltidens religiösa ikonografi icke förtrogne. Landskapets egenskap av rik jordbruksbygd kommer emellertid även till synes i bildmaterialet.

I Halland har Faurås härad fört sigill redan 1484 — tyvärr okänt till utseendet. Övriga häradslän ha erhållit sigill under tiden 1509-1584. Det i sammanhanget intressanta är motivvalens enhetlighet. Samtliga bilder återgå på häradslänsnamnet såsom framgår av nedanstående tabell, vilken bygger på docent Bertil Ejders härledningar i »Svensk uppslagsbok» samt professor Jöran Sahlgrens namnförklaringar i »Ortnamnen i Hallands län».

Vi finna att var och en av sigill-

Härad	Sigillbild	Etymologi
Hök	Hök	Hök (mansnamn) eller gravhög eller näs, landtunga, udde
Tönnersjö	Tunna	þund, gammalt namn på Genevadsån + öse, avledning till os, åmynning
Halmstad	Halmkärve	Halm (mansnamn) + <i>stadhir</i> , bostad
Årstad	Åror	Are (mansnamn) + <i>stadhir</i> , bostad
Faurås	Ås	Fardher, vattendrag som man kan vada över + os, åmynning
Himle	Himlen	Klippa, kulle
Viske	Viska	Floden Viskan
Fjäre	Fjädrar (+ andreakors)	Strandbädd (särskilt en sådan som ömsevis är torr eller överspolad av vatten) eller inbyggarnamn

bilderna återgår på en folketyologi d.v.s. ett ombildat eller förändrat ord, som uppstått på grund av etymologisk anslutning till ett annat, varmed det språkhistoriskt icke sammanhänger.

Esaias Tegnéér d. y. har i sin studie »Om svenska familjenamn» (Nordisk Tidskrift 1882) framhållit, att ett vapen särskilt tydligt visar sin härledning av namnet just då det vittnar om en mistydnig eller omtydning av detta. Som exempel anför han, att staden Västerås — tidigare kallad *Aros*, av ar-os: åmynning — i sitt vapen har ett *A* och en *ros*; och att Kalix — av det lappska *kala*: vadställe — till sitt emblem har en kalk (på latin *calix*). Man frågar sig emellertid, om det kan vara tillåtligt för heraldiken — en av historiens hjälpvetenskaper — att i vår tid hämta sin inspiration från ett källmaterial med en så ovetenskaplig bakgrund.

I en uppsats i Landskommunernas tidskrift nr 2, 1957 »Våra kommunnamn — och vad de betyda» har fil. dr Gösta Langenfelt velat inskräpa betydelsen av en riktig insikt om ortnamnens betydelse vid kompositionen av territoriella vapen: »För närvarande ser man ofta, att kommuner och andra sociala organisationer skaffar sig ett (heraldiskt) vapen, som skall pryda deras brevpapper och ev. flaggor. En vacker tanke i den mån heraldikern, som nu, under 1900-talet, skapar vapensköldarna, undersöker traktens forna liv och nuvarande verksamhet och söker i formbundet äldre bildspråk ge en symbol åt samhället. Men vapnet förblir alltid en konstskapelse av modernt årtal, även om det kläds i gammal dräkt. Egentligen borde inte ett vapen komponeras utan att heraldikern kände till ortnamnets innersta mening!»

Dr Langenfelt har med sin rekommendation att undersöka traktens forna liv säkerligen icke velat lämna åsido den efterforskning av hävdvunna bilder, som alltid bör vara det primära. Dessa finna vi först och främst på sigillen. Gäller det som i detta fall häradsvapen, ha vi att räkna med följande grupper:

1. Sigillbilden saknar språklig anknytning till ortnamnet.
2. Sigillbilden anknyter till ortnamnet på ett språkhistoriskt sammanhängande sätt.
3. Sigillbilden anknyter folketyologiskt till ortnamnet.
4. Sigillbilden består av initial eller är ur andra synpunkter icke heraldiskt brukbar.

Den första och utan jämförelse största gruppen omfattar religiösa motiv, bilder från ortens näringsliv, topografi, flora, fauna eller annat. Sådana

Den svenske statsheraldiker, kammerherre C. G. U. Scheffer, har beklädt sit embede siden dettes oprettelse i 1953; før den tid var han første sekretære i riksheraldikeråmbetet og arkivarie i riksarkivet. Født 1909; juris kandidat og filosofie licentiat (i historie); forfatter til talrige artikler på det heraldiske område, bl. a. har han i Heraldisk Tidsskrift nr. 2, side 42, publiceret en bibliografi over sin forgænger, riksheraldikern, friherre H. Fleetwoods trykte skrifter. Generalsekretær for Femte Internationale Kongres for Genealogi og Heraldik i Stockholm 1960 (se Heraldisk Tidsskrift nr. 2, side 83).

bilder kunna icke rimligtvis skjutas åt sidan.

Den andra, visserligen relativt lilla gruppen, ger heller icke anledning till skiljaktiga meningar. En riktig känedom om ortnamnets innersta mening underlättar i dessa fall den rätta tolkningen av sigillbilden.

Först ifråga om den tredje gruppen kan man tänka sig att språkmannens och heraldikerns åsikter gå isär. Skulle ortnamnets innersta mening få råda, måste man göra *tabula rasa* med hela beståndet av halländska häradssigill. Fjåres fjådrar, Viskes viska, Faurås ås, Tönnersjöes tunna skulle i stället utbytas mot vattendrag, som redan i alltför hög grad genomströmma vår svenska heraldik. En ringa tröst skulle det vara, att Fjåres strandbädd skulle vare ömsevis torr eller överspolad av vatten. Himles himmel skulle skymmas av en klippa och Höks hög av en gravhög. Svårigheter skulle förvisso uppstå att ersätta Halmstads folkliga halmkärve och Årstads naiva åror med språkligt korrekta bilder. Men skämt åsido, problemet är allvarligt nog. Det måste slås fast, att häradssigillens bilder, ofta brukade under fyra århundraden eller mer, såsom härdvunna måste förbli oförkränkta. Uppgiften är att källkritiskt fastställa sigillbildernas ursprungliga innehåll. Sedan den sragistiska traditionens bild bestämts, har man därefter att överföra den till ett heraldiskt vapen med dess krav på färgsättning och stramare stilisering. Däremot gäller det icke att underkasta de traditionella sigillbilderna några domslut från språkvetenskapliga synpunkter. Den etymologiska frågan är i detta sammanhang irrelevant. Det nu sagda gäller givetvis icke blott häradsvapen.

Vid den fjärde gruppen, där heral-

diskt brukbar bild saknas, har heraldikern friare händer. Stundom kan han då taga ortnamnet till utgångspunkt. Självfallet måste han därvid beakta språkvetenskapens senaste rön. Nya »folketymologier» böra icke tillskapas på ansvarigt håll. Erfarenheten ger emellertid vid handen, att den etymologiska vägen till en användbar vapenbild ingalunda alltid är framkomlig (jfr Halmstad och Årstad). I flertalet fall måste heraldikern vid territoriella vapen på annat sätt finna symboler för traktens forna liv och nuvarande verksamhet. Etymologin som grundval för heraldisk vapenkomposition har sina givna gränser.

Efter dessa reflektioner, som ha fallit sig naturliga i sammanhanget, följer nu en närmare redogörelse för Hallands häraders vapen (med teckningar av *Brita Grep*).

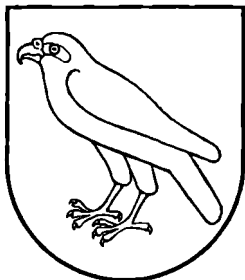
Höks härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 10 januari 1958 enligt följande beskrivning: *I rött fält en stående hög av guld med näbb och ben blå.*

Vapnet bygger på tre sigill för häradet från respektive 1509, 1543 och 1576, vilka alla i anknytning till häradets namn visa en stående hög (P. B. Grandjean, Danske Herreders Segl indtil 1660, København 1946, s. 61 samt Tavle 25 g-i).

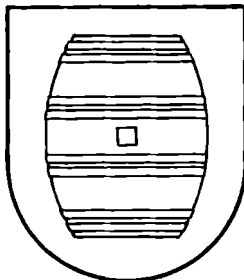
Färgvalet ansluter till A. Thisets framställning i Skånske By- og Herredsvåben i den danske Tid (Historisk Tidskrift för Skåneland 1903, Lund 1903, s. 360 f.).

För utformningen av vapenbilden har samråd ägt rum med professor emeritus Hjalmar Rendahl vid Naturhistoriska riksmuseet.

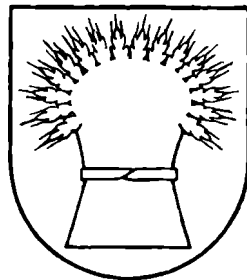
Tönnersjö härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 10 januari

Höks härad

Tönnersjö härad

Halmstads härad

1958 enligt följande beskrivning: *I rött fält en stående tunna av silver med blå laggband, ringband och fyra parvis ordnade bukband samt fyrkantigt svart sprund.*

Vapnet bygger på två sigill för häradet från respektive 1524 och 1584, vilka båda i anknytning till häradets namn visa en stående bandbeslagen tunna med fyrkantigt sprund (P. B. Grandjean a. a., s. 65 samt Tavle 28 d och f).

A. Thiset har (a. a., s. 361) föreslagit, att tunnans skulle vara röd i fält av silver. Han har emellertid icke gjort någon färgangivelse för vare sig banden eller sprundet. Antagligen avsåg han i enlighet med sin tids mer naturalistiska framställningssätt, att sprundet skulle markeras genom skuggning i mörkare nyans och att tunnbanden skulle framstå endast genom tecknade linjer. För ett konsekvent genomfört heraldiskt betraktelsesätt är detta icke godtagbart. Banden och sprundet ha därför givits från tunnans avvikande tinkturer. Detta har jämväl påkallat en omkastning av de tinkturer, som föreslagits av Thiset.

Halmstads härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 10 januari 1958 enligt följande beskrivning: *I blått fält en halmkärve av guld.*

Vapnet bygger på tre sigill för häradet från respektive 1551, 1584 och 1599, vilka alla i anknytning till häradets namn visa en halmkärve (P. B. Grandjean, a. a., s. 60 och Tavle 24 i-l).

Färgvalet överensstämmer med A. Thisets framställning (a. a., s. 360).

Årstads härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 27 april 1962 enligt följande beskrivning: *I blått fält två korslagda, uppåtriktade åror av silver.*

Vapnet återgår på häradets sigillbild. Häradets äldsta sigill är känt i ett enda avtryck från 1584. Det visar två korslagda, uppåtriktade åror samt har omskriften AARSTAD HERIS INSEGL (P. B. Grandjean, a. a., s. 55 och Tavle 21 a). Bilden har uppenbarligen valts i anslutning till häradets namn. I ett senare sigill (stampen å domsagokansliet) ha årorens form ändrats och bilden utökats med rosenkvistar, vilka icke blott störa bildens renhet utan även kunna minska förståelsen för anspelningen på ortnamnet.

Vid utformningen av årorens typ har samråd ägt rum med förste intendenten vid Nordiska museet, fil. doktor Albert Eskeröd. Åroarna ha anslutits till den typ, som förekommer i det yngre sigillet.

Med avseende på tinkturerna har anledning icke ansetts föreligga att frångå det färgval, som återfinnes hos A. Thiset (a. a., s. 359).

Faurås härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 27 april 1962 enligt följande beskrivning: *I fält av silver en röd bjälke.*

Till grund för vapnet ligger härads sigillbild. Häradet beseglade redan 1484 en handling med sitt »Ind-segl», vilket emellertid fallit bort. Troligen är det fråga om samma sigill, som bevarats i avtryck från 1556 och 1557 och visar en bjälke i ett med ränkor utfyllt fält. Av omskriften återstår endast »— her —». Ett mindre sigill av samma utseende och med omskriften INSEL TIL FARIT(Z?) HERIT är känt i avtryck från 1559 och 1560. I två yngre sigill åtföljes bjälken av årtal, vilka datera sigillerna till 1570, uttryckt med MDL över bjälken och XX under densamma, resp. till 1578, insatt över bjälken (P. B. Grandjean, a. a., s. 57 och Tavle 22 e-h). Bjälken torde med hänsyftning på ortnamnet avse att i stiliserad form framställa en ås.

De nämnda sigillbilderna äro — om man bortser från de insatta årtalen — väl ägnade för en heraldisk komposition. Detta kan däremot icke sägas om häradets sigill från en senare tid (R. C.

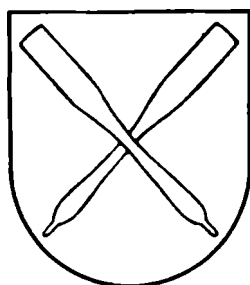
Nordströms sigillsamling, Riksarkivets heraldiska sektion), där bjälken ersatts med en rent naturalistisk framställning: en kulle eller ås med ett av tuvor omgivet träd.

Vad angår färgvalet har även i detta fall Thiset (a. a., s. 359) följts.

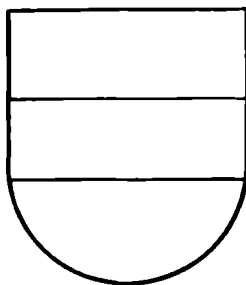
Himle härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 7 april 1961 enligt följande beskrivning: *Sköld medelst skyskuror fem gånger delad av silver och blått.*

Vapnet bygger på häradets sigillbild, som i alla kända versioner visar stiliserade skyar. Det äldsta sigillet — med omskriften S'hymle herr/i/t — är bevarat i avtryck från år 1556 (P. B. Grandjean, a. a., s. 61 och Tavle 25 d). Nästa sigill förekommer första gången 1560 och är i bruk mer än ett sekel. Det bär omskriften HIMMEL HERRE (a. a., Tavle 25 e och f). Ett tredje sigill med åsatt årtal 1677 bär omskriften HIMBLE HERATS SEGEL (Bondeståndets riksdagsfullmakter 1682, Riksarkivet). Stampen till ett fjärde sigill — troligen från 1800-talet — med omskriften HIMLE HÄRADS SIGILL finnes på domsagokansliet.

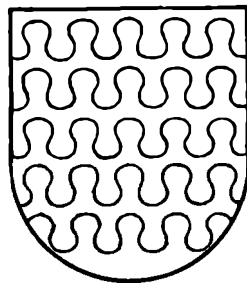
Typologiskt kunna de ovan nämnda sigillerna indelas i två grupper. I det första och det sista förekomma avgränsade skyar. I de båda mellersta

Arstads härad

Faurås härad

Himle härad

sigillen ha skyarna uttryckts medelst genomgående våglinjer. De i vapnet använda skyskurorna förbinda såtillvida de två typologiska grupperna som de dels genom sina utbuktningar alludera på skyar, dels äro genomgående.

Det kan nämnas, att A. Thiset i uppsatsen »Skånske By- og Herredsvåben i den danske Tid» (a. a., s. 360) framlagt ett förslag till vapen för Himle härad, vari han fyllt skölden »med nedadbuede Tværlinier, besat med klöverbladformede Forsringer, det vil sige: heraldisk stilerede Skyer (Sølv i Blåt).» Thiset har i sin strävan att heraldiskt omtolka sigillbilderna åstadkommit en visserligen dekorativ men mycket fri komposition. Sigillmaterialet synes inte lämna något stöd för klöverbladsornamenten.

De valda tinkturerna äro desamma som i landskapet Hallands vapen.

Viske härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 28 november 1958 enligt följande beskrivning: *I blått fält en viska med uppåtriktat skaft, åtföljt till höger av en sexuddig stjärna och till vänster av ett D-format spänne, allt av guld.*

Till grund för vapnet ligger härads sigillbild, känd sedan 1557 (P. B. Grandjean, a. a., Tavle 29 d). Huvudföremålet däri har av A. Thiset (a. a., s. 361) uppfattats som »en nedvendt Rist eller måske en stileret Halmvisk». Vägande skäl tala för riktigheten av det sistnämnda alternativet. Här liksom vid övriga halländska härads sigill är det fråga om en folketymologisk tolkning. Bilderna i det äldsta samt de två yngsta sigillen från 1689 (Riksens ständers beslut, Riksarkivet) respektive 1738 (stamp i Hallands norra domsagas kansli) ge även stöd för

att fråga är om en viska. I mellanliggande sigill från respektive 1560, 1584 och 1672 försvåras föremålets bestämning av en långtgående stilisering. Viskans skaft bör vara uppåtriktat som i de fyra äldsta sigillen.

De i sigillen förekommande bitecknen ha införts så tidigt som 1584 för att sedan stanna kvar. De böra medtagas redan av detta skäl. Dessutom tjäna de till att fylla ut fältet. Stjärnan är enligt Grandjeans uttalande sexuddig. Thiset uppger att stjärnan skall vara femuddig men ritat den sexuddig. I fråga om det andra bitecknet uppfattar Thiset detta — säkerligen med rätta — som ett spänne. Grandjeans uppfattning av föremålet i 1584 års sigill som ett D med tvärså synes icke hållbar och är säkerligen påverkad av hans kännedom om en obestyrt tolkning hos Peringskiöld (Genealogica 71, Riksarkivet).

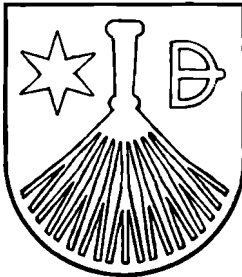
Fjäre härad. Vapnet fastställdes av Kungl. Maj:t den 28 november 1958 enligt följande beskrivning: *I fält av guld tre svarta fjädrar, uppshjutande från ett svävande, utböjt, rött andreas-kors.*

Vapnet har komponerats med utgångspunkt från härads sigillbild, känd sedan 1560 (P. B. Grandjean, a. a., Tavle 23 c). De däri förekommande fjädrarna ha av A. Thiset (a. a., s. 360) uppfattats som strutsfjädrar. Ett val av en sådan exotisk fjädertyp synes emellertid föga berättigat i detta sammanhang. Professor emeritus Hjalmar Rendahl har på förfrågan förklarat, att fjädrarna i de tre äldsta sigillen (Grandjean, Tavle 25 c-e) icke kunnat zoologiskt bestämmas. Stiliseringen framkallar närmast intrycket av blad. Först i följande sigill — från 1685 (Riksens ständers beslut 1686,

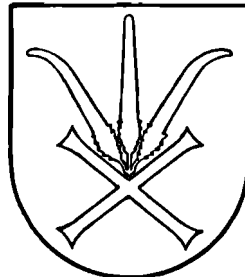
Riksarkivet) respektive 1723 (stamp i Hallands norra domsagas kansli) – föreligger ett verklighetsunderlag för utformningen av fjädrarna, vilka väl överensstämmer med de fjädrar, som finnas på ryggsidan av tupp. Då denna

fjädertyp förekommit i Fjäre härads sigill alltsedan 1685, har den ansetts böra läggas till grund för vapnet.

Fjädrarna i sigillbilden ha uppenbarligen valts i anknytning till häradsnamnet.

Viske härad

Fjäre härad

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerciellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Hestekoer som Symbol

Av J. Ursin

AT HESTESKOEN er et gammelt symbol på lykke, og fremdeles er brukt på den måten, vil være kjent av alle. Men hvorfor?

Så vidt nedskriveren bekjent har forskningen til dags datum ikke kunnet gi et tilfredsstillende svar. Der mangler ikke på hypoteser, men noe sikkert synes ingen å vite.

Troels-Lund har noen linjer i sitt verk «Dagligt Liv i Norden», hvor han forteller hvorledes hestekoer sat godt fast over husets inngangsdør ved dødsfall og begravelser, for at den døde ikke skulde vende tilbake den vei, og at den efter datidens oppfatning dessuten vernet et hus mot ildebrann. Men han nevner intet om opprinnelsen.

Man har også tidligere gått ut fra at hestekoer med åpningen oppad, sto i forbindelse med, at den da lignet horn, som fra gammel tid ble sett på som et kraft- og beskyttelsestegn. (Som sinnbilde på kraft, er horn også brukt i den kristne kunst, i forbindelse med fremstillinger av Moses, som ofte har horn i pannen). Andre forskere har særlig festet sig ved at hestekoer er av jern, og ment å finne opprinnelsen til lykke-symbolet nettopp i forbindelse med dette metall.

Som nevnt, det er en rekke teorier. Jeg henviser her til den engelske bok

Sokneprest J. Ursin, som har skrevet artiklen på denne og den følgende side, har sysselsat sig meget med symbolik, især den kirkelige, og har udgivet to bøger herom: «Kristne symboler» 1949 og «Helligdom og symbolikk» 1952, begge udsendt af forlaget Land og Kirke i Oslo.

«Symbols, Signs and their Meaning» av Arnold Whittick, London 1960, s. 199 og 200 (omtalt i HT nr. 3, s. 127).

For en tid tilbake var det en norsk kollega som fortalte, at han skulde forrette ved en brudevielse i en liten kirke på landet. Noen venner av brudeparret ønsket i den anledning å smykke kirken med blomster og bad om tilatelse til dette. Men da de også vilde henge opp en stor hestekoer av blomster over trappen til kirkens kor, nektet presten, med den begrunnelse at hestekoer som symbol ikke var noe kristent sinnbilde, og derfor ikke hørte hjemme i en kirke.

Vedkommende prest må man vel si handlet rett. Det er jo sant at dette symbol ikke hører hjemme i det vi vanligvis kalder den kristne symbolikk. Men jeg kunne fortelle ham, at personlig er jeg av dem som heller til den oppfatning at hestekoer som symbol likevel kan stamme fra kirken, — noe han ble meget forbauset over å høre, og som kanskje vil vekke forbauselse også hos andre.

Før vi kommer nærmere inn på dette, skal jeg få nevne at vi i Norge, for en del år siden, hadde en meget kyndig mann på kirkekunstens område, prost A. Schøning. I årrekker hadde han studert kirkekunstens forskjellige frembringelser både innen- og utenlands. Han utga i 1929 en liten bok om Eidanger kirke, hvor han bl. a. også forteller om de såkalte «bumerker», som ofte finnes i gamle kirker. Det var jo en eldgammel skikk i mange land å bruke merker på husdyrene, redskaper og andre eiendeler for å kjenne dem fra andres. Disse eien-

domsmerker ble også navnermerker og merker for gårdene, den gang folk ikke kunne skrive. I senere år har man i Norge ved kirkerestaureringer funnet en rekke slike. I England er de også godt kjent. Schønning sier i sin bok (side 19): «Religiøse symboler i forkortet form ble meget brukt som bumerker for å beskytte mot onde og farlige makter.»

Her er da poenget for teorien om hesteskoen.

Når nemlig de tidligere slekter satt i kirkehusene, la de merke til de der-værende symbolske tegn og figurer, kanskje mer enn et nåtidsmenneske. Ikke minst kjent er f. eks., hvorledes det kristne symbol IHS som man hadde sett i kirken, ble plasert på forskjellige steder i hjemmet, eller på gårdens hus, for at det skulde gi vern og lykke.

I en del kirker kunne en også se annen bokstavsymbolikk, som for eksempel de greske *alfa* og *omega*:

Α Ω

For den alminnelige mann må da *omega* lett ha minnet om en hestesko,

særlig i den form som det den gang ikke så sjelden ble fremstillet, og det har sikkert vært dem som har ment, at dette faktisk måtte være bildet av en hestesko.

Når man derfor så «hesteskoen» i kirken, lå det nær å tro at det måtte være forbunnet med lykke å bruke en sådan også når det gjalt hjemmet. Det falt da av sig selv at man plaserte den *in natura* over dørkarmen. Her var det av betydning, mente mange, å ha hesteskoens åpning vendt oppad, som tegn på at alt godt kom ovenfra, og at det var derfra man også fikk det beste vern mot farer og ulykker.

Men lykken kom ikke dalende ned uten videre. Den kostelige perle i Bibelen hadde en måttet *søke* efter. Også hesteskoen måtte en helst *finne*. At det heller ikke skulle bli alt for lett og enkelt skjedde ved, at de fleste sømmer gjerne burde være i, for at skoen skulle være av den rette art.

Dette skulle da være den siste teori om hesteko-symbolet, som nå kan flettes inn i den brogede bukett av teorier, som man allerede har fra tidligere. Om den er holdbar, eller bedre enn de øvrige, får fremtiden vise.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerciellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

”Granskuran” i Finländsk Heraldik

I NUMMER 7 av Heraldisk Tidsskrift, sid. 311, efterlyses uttalanden om den beklagliga situation, som har uppstått i Finland genom att vid den officiella stadfästelsen av Taivalkoski kommuns vapen en nyskapad skura godkändes och i blasoneringen betecknades som en »granskura» d. v. s. samma term som tidigare upprepat har använts för en helt annan skura, som sedan 1950 har godkänts i olika kommunalvapen och även ingår i president Kekkonens vapen.

Tyvärr måste man instämma i frågeställarens uppfattning, att här föreligger ett fatalt misstag. Man bör överhuvud vara mycket återhållsam med att införa nya grundbegrepp i heraldiken och till dessa hör framför allt skurorna. Den nödiga variationen bör, om så är nödvändigt, vinnas genom att införa allmänna bilder men framför allt genom nya kombinationer av redan föreliggande heraldiska rekvisita. Uppgiften kräver gedigna insikter men är ofrånkomlig, om man inte vid en rikligare heraldisk nydaning skall råka in i ett oöverskådligt kaos, som hotar heraldikens system och därmed dess livsnerv.

Gustaf von Numers' granskura hör till de nybildningar, som försvarar sin plats. Den fyller ett behov i ett land, där både juridiska och fysiska personer ofta vill understryka en forstlig förankring. Den är samtidigt ur heraldisk synpunkt väl konstruerad, klar, proportionerlig, möjlig att anbringa i vilken placering som helst och estetiskt tilltalande. Den har dessutom inte lancerats som ett löst hugskott utan efter nödig kontakt med utländsk expertis och har blivit presenterad i ett ledande internationellt forum för he-

raldik, där inga invändningar har framförts. Skuran bör därför kunna räknas till undantagen, de värdefulla nybildningar, som har en uppgift att fylla, som väl anslutar sig till den heraldiska traditionen och som därför efter prövning bör kunna upptas i heraldikens arsenal.

Den andra skuran, den som 1959 godkändes och som sedan dess har funnit förnyad användning i finländsk kommunalheraldik, hör däremot inte till de önskvärda nyskapelserna. Dess tillspetsat taggiga linjer för tankarna till en del av de mest beklagliga missgreppen i tysk heraldik under ett numera passerat skede. Skall den uppfattas som en stiliserad granskog, är den alltför avbildande och därmed oheraldisk. Dessutom gäller detta endast om den står bjälkvis. Används den t. ex. stolpvis eller balkvis blir intrycket ett helt annat och den motsvarar då inte alls sitt namn. Denna skura fyller alltså inte heraldikens krav på att användningen skall kunna vara helt generell. Den borde därför inte ha godkänts.

Därtill kommer det fatala misstaget att för denna nyskapelse godkänna ett namn, som redan med officiell sanktion har tagits i bruk för en helt annan skura. Då i fråga om de officiellt fastställda vapnen blasoneringen och inte vapenavbildningen är normerande, uppstår ett totalt kaos, när enligt gällande beslut kommuner i Finland har vapen, vilkas beståndsdelar enligt beslutet delvis är identiska men dock i praktiken helt avviker från varandra. Detta dilemma ger en vältalig illustration till de svårigheter som uppstår, om man utan en tillräckligt grundlig och principiellt upplagd prövning ac-

cepterar heraldiska nybildningar. Det, som i det konkreta fallet möjligen kan te sig som en rimlig eftergift för förslagsställarens förstaeliga önsknin- gar, kan i fortsättningen visa sig vara ett prejudikat, som leder till fatala komplikationer.

Vad kan man nu göra? Den ursprungliga och acceptabla granskuran har officiellt godkänts som beståndsdel i sex finländska kommunvapen. Den avgränsar upptill bjälken i president Kekkonens vapen och den har tagits i bruk även utanför Finlands gränser. Den kan inte mera annulleras, vilket inte heller vore önskvärt. Den nya, heraldiskt otillfredsställande skuran har officiellt godkänts i tre finländska kommuners vapen. Det är knappast möjligt att mera upphäva dessa definitiva beslut och ålägga kommunerna att ändra sitt vapen. Den återstående utvägen är väl då att korrigera terminologin. Kanske fick *granskuran* inte ursprungligen sitt bästa namn. *Kvistskura* kunde ha varit bättre, då den kan vara en stilisering av barrträdkvistar överhuvud. Men »granskura» har fastställts i en lång rad av officiella beslut sedan 1950 och har därför hävd.

I så fall återstår blott att ändra besluten om Taivalkoski, Rautjärvi och Pylkönmäki kommuners vapen så att skuran får en ny, inte i annat sammanhang använd benämning, *pilspetskura*, *hullingskura* eller hvad man kan anse bäst. Då bör även beslutet om Varpaisjärvis kommuns vapen ändras så, att granskuran även där får sitt rätta namn. Någon annan utväg blir svår att finna. Det bör vara otänkbart att myndigheterna medvetet fortsätter att använda samma term för olika skuror, och olika termer för samma skura. Så skapas kaos och även-

tyras respekten för den hittills med skäl aktade finländska moderna heraldiken.

Detta missöde är ett olycksfall på arbetsplatsen och bör ses mot bakgrunden av kommunalheraldikens lavinartade uppsving efter en lång tid av förfall. Trots den i allmänhet höga nivån kan anhopningen av uppdrag och förslag någon gång leda till alltför snabb handläggning. Malören understryker det motiverade i att införa en specialprocedur, om ett förslag lancerar en direkt heraldisk nybildning. En princip, att då alltid konsultera utländsk heraldisk expertis, kunde skapa garantier mot förhastade beslut. Blotta vetskapen om, att en sådan princip följdes, med den tidsutdräkt som den måste medföra, skulle antagligen komma eventuella nydanare att en gång till överväga, om inte samma effekt kunde nås med medel, som redan tillhör den hävdvunna heraldiken.

Torsten G. Aminoff

Forskellig Udførelse af samme Figur

Det skulle være muligt at komme til en forholdsvis lemfærdig løsning af granskurens problem, dersom man afstår fra at betragte denne skure som fastlagt i detalier.

En vis frihed i udførelsen er jo velkendt for skurer ligesom for andre figurer. *Skyskuren* kan således ses i former, der varierer fra figur 1 a til figur 1 c. Men særlig naturlig er en sådan frihed, når det gælder de »botaniske» skurer, der har et semi-naturalistisk præg. *Kløverskuren* forekommer f. eks. i så vidt forskellige udførelser som figur 2 a-d.

a

b

c

1. Skyskuren i tre forskellige variationer.

De skurer, der nu i Finlands heraldik er blasoneret »granskura«, er derfor næppe mere forskellige indbyrdes, end at det er forsvarligt at betragte dem som forskellige udførelser af én og samme figur. Der kan uden vanskelighed konstrueres mellemformer, f. eks. figur 3 b og c, således at hele rækken ikke viser større indbyrdes afvigelser end kløverskurerne i figur 2.

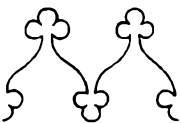
Hvis man da vælger at definere en granskure som »en skure, hvis motiv er grantræet eller karakteristiske dele deraf«, opnår man formentlig, som vi skal se, at samtlige de omstridte blasoneringer kan blive stående.

Denne definition hindrer naturligvis ikke, at man indfører særlige betegnelser for én eller flere af de hyppigst anvendte udførelser af granskuren. Udfyldende stilistiske specificeringer af denne art er jo ikke ukendte, jvf. blasoneringer som »florentinsk lilje«, »naturalistisk ørn« eller »parasværd«.

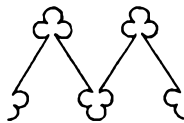
Man kunne f. eks. vælge at kalde von Numers' skure (figur 3 d) for en »kvistet granskure« og skuren figur 3 a for en »fuld granskure«. Derved bliver det muligt at løse problemet med den finsksprogede terminologi på en enkel måde:

Granskuren i almindelighed (som foran defineret) kommer da til at hedde *kuusikoro*, og det nye navn for von Numers' skure: *havukoro*, kommer simpelt hen til at betyde »kvistet granskure«. Den eneste ulempe ved dette er, at *havukoro* rent botanisk står som et overbegreb (»nåletræsskure«), medens det heraldisk er et underbegreb i forhold til *kuusikoro* (granskure). Men den slags meningsløsheder træffer man inden for alle terminologier.

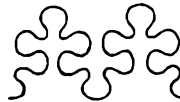
Med denne vedtægt vil de tidligere fattsatte våbener med von Numers' skure (kvistet granskure, figur 3 d) fremdeles være korrekte både i blasonering (på begge sprog) og udførelse; blasoneringen vil blot være blevet lidt videre, idet den tillader også andre udførelser af granskuren — men det bevirker næppe muligheder for forvekslinger med andre våbener. De pågældende myndigheder kan naturligvis, om de ønsker det, senere specificere blasoneringen (til »kvistet granskure« = *havukoro*), men de kan også vælge at betragte brugen af den kvistede form for granskuren som en

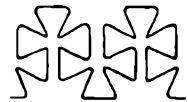
a

b

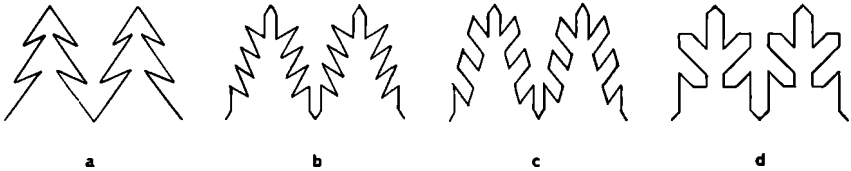

c

d

2. Fire udførelser af kløverskuren, højest forskellige, men alle lige rigtige.

3. Yderst til venstre og til højre de to forskellige skurer, som i finlandsk heraldik har fået samme navn, »granskure«. I midten to overgangsformer.

stiltiende konvention for udførelsen, eller at godkende også udførelser i andre former.

Der savnes oplysninger om, hvorvidt og hvorledes de tidligere fastsatte våbener med skuren figur 3 a (»fuld granskure«) er blasoneret på finsk. Hvis man også her har anvendt betegnelsen »kuusikoro« (granskura), bliver stillingen naturligvis ganske som ovenfor. Er der anvendt en anden betegnelse bliver denne at oversætte ved

»fuld granskure«, hvorved problemet vil være løst.

Den tidligere skete meddelelse til »Archivum Heraldicum« rokkedes der jo ikke ved på denne måde. Den skure, som blev præsenteret, er stadig en »granskure«, og man kan da senere, om man vil, underrette bladet om den nye form for skuren, som er opstået, og om den deraf følgende terminologiske specialisering.

Holger Tillisch

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerciellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Ett sfragistiskt Problem

I HERALDISK TIDSSKRIFT nr. 6, sid. 278-79 ställdes en fråga till läsekretsen under ovanstående rubrik, och här har inkommit fyra förslag till problemets lösning, vilka i sin huvudsak återges som de inkommit.

Holger Tillisch foreslår, at omskriftens »EDLVMBNERVS» (med reservation foreslået af det danske Rigsarkiv) snarare skal opfattes som »PLUMERUS» eller noget lignende. Det første »E» kan være hvad som helst, og det følgende »D» efter hans mening lige så godt et »P». *Plumerus* betyder »fjedret», og våbenet kunne være talende, idet det jo viser tre »fjedrede» skabninger, nemlig fugle.

Fru Kirsten Borg skriver: Navnet *Martin* = *Morten* var almindeligt i Danmark i middelalderen. I *Gunnar Knudsen* og *Marius Kristensen*: »Danmarks gamle Personnavne», 1941-48, nævnes bl. a. følgende personer ved navn *Martin* eller *Morten*:

Martino, prior i Dalby 1241; *Martino*, kongens staller 1177; *Martinus*, kannik i Lund 1296. Desværre nævnes intet tilnavn eller efternavn, ligesom jeg ikke kender de pågældendes eventuelle våben. Men tidsmæssigt kunne seglstampen have tilhørt en af ovennævnte *Martin*'er.

I »Kongeriget Danmarks Breve» 1306-12, 2. række, 6. bind, 1948, nævnes 1312 gælkeren i Skåne *Morten Duc*. Der findes et senere *Due*-våben med tre duer 2,1. Omskriften på seglstampen kunne måske være en afledning af ordet »*Columba*», der betyder »due» på latin, f. eks. »*Columbnerus*» eller lign. De senere kendte *Due*-våbner (f. eks. på et adelsbrev for *Henrik*

Vem är den ursprunglige ägaren till denna sigillstamp, och vilken släkt tillhörde han? Stampen har antagligen utförts något av åren omkring 1250-75. Sköldemärket utgöres av tre fåglar. Av sigillet text har det danska riksarkivet med all reservation kommit fram till följande tolkning: »S. MARTINI EDLVMBNERVS». Sigillbilden återges här spegelvänd för att lättare kunna läsas.

Nielsen 1505, se *Thiset* og *Wittrup*: »Nyt Dansk Adelslexikon», 1904) har duer med ring om halsen. Jeg kan ikke se, om det er tilfældet med duerne(?) på stampen; men en ringdue hedder på latin *columba palumbus*, igen noget, der minder om teksten på seglstampen. Dette er muligvis noget langt ude, men medtages for en sikkerheds skyld. Det synes mig ikke usandsynligt, at seglstampen kan have tilhørt ovennævnte *Morten Due*.

Bruno Fr. Ronnerstam: Sigillet kan ha tilhört den italienske målaren *S(IMONE) MARTINI*, född 1283, död 1344. Det stämmer också med förmodandet, att stampen kan ha utförts något av åren omkring 1300.

Thomas Kinding skriver, att det är svårt att från ett fotografi i reproduktion avgöra vad som tillhör gravryren och vad som kan vara senare åsamkade skador på stampen. »Beträffande de åtta första tecknen läser jag också dem som S MARTINI. Efter åttonde tecknet följer ett skiljetecken (till höger om sköldspetsen på reproduktionen), sedan en bokstav, som i Er version tolkats som ett E, men som så vitt jag kan se saknar det lilla strecket i mitten och närmast, enligt min uppfattning, bör tydas som ett C. Därpå följer ett D, som dock möjligen(?) kan vara ett skadat O. »N-E» läser jag inte så utan »I-skiljetecken-E»; och riksarkivets »R-V-S» kan jag förstå endast som en supplerer eller en utskrivens abbreviatur. Riksarkivet tycks inte se korset, som markerar början och slut på legenden, men det kanske bare beror på referatet. Jag läser det »E: +» eller möjligen »E/abbreviatur för något jag vet ej vad/+». Sålunda blir enligt mitt tolkningsförsök inskriptionen följande:

S MARTINI/COLVMBI/E/ +

dvs *Sigillum Martini Columbi Equitis*, »Riddare Martin Columbus' (Taube's, Colombe's, Duva's eller vad han kan ha hetat på sitt eget språk) sigill». Namnet *Columbus* stämmer också å det skönaste med sigillbilden, som mycket väl kan tänkas föreställa tre duvor; stjärtpennorna är placerade i typisk duvstjärtsform!»

Undertecknad tackar de fyra sigilltolkarna för deras var för sig intressanta bidrag till lösningen av sigillstampens gåta.

Ronnerstams hypotes verkar dock mindre sannolik. »S» är utom allt tvivel en abbreviation av ordet *sigillum*. Legendens i medeltidssigill bör-

jar alltid på denna plats med S eller utskrivet *Sigillum*..., i detta fall »Martins sigill». Rietstaps *Armorial Général* upptager ett dussintal italienska släkter med namnet MARTINI, men de för alla annorlunda vapen.

Att Holger Tillisch's förslag har ett visst fog för sig bevisar ett vapen från Lothringen, som i blått fält har en sparre av guld, åtföljd av 3 duvor av silver. Släktens namn är *Plumeray*.

Sedan har vi Kirsten Borgs och Thomas Kindings skarpsinniga utredningar och jag tror att båda kommit gåtans lösning på spåren. Fru Borg fäster uppmärksamheten på de danska Due-släkterna, där vapenföringen i många fall är osäker och okänd. I ingressen till släkten *Due af Ølstedgårds* genealogi i DAA 1891 står, att Caspar Pedersen Due blev adlad 1641 »med samme Skjold og Hjelm, Hans Fader tilforn given var, var muligvis af gammel Adel». Släkten för 3 vita duvor (utan halsring) i blått fält.

Genom Fru Borgs och Kindings bevisföring får nog anses som säkert, att fåglarna skall föreställa duvor. Det finns flera släkter, som för 3 duvor i skölden, men där namnet duva ingår i släktnamnet har jag förutom de danska Due-släkterna endast funnit *Pigeon des Grandchamps* (Ile de France), som för i blått fält 3 duvor av silver. Närmare uppgifter om denna släkt har jag inte.

Måne stampen trots allt en gång ägts av galkaren i Skåne Morten Due!?

I den analys av sigillomskriften, som gjordes av danska Rigsarkivet 1962, påvisas för de enskilda bokstavsformerna talrika stilparalleller i de danska 1200- och 1300-talssigillen, vilket ytterligare skulle styrka ett sådant antagande.

J. Raneke

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Mindre Meddelelser

Vapen för den nye romersk-katolske Biskopen av Stockholm

Den 21. september 1962 vigdes den av påven Johannes XXIII den 21. juli samma år utnämnde biskopen av Stockholm, den amerikanske oblatfadern dr *John Edward Taylor*, till sitt ämbete av apostoliske delegaten.

Biskop Taylor föddes 15. november 1914 i East St. Louis, Illinois, USA. Han studerade i Belleville (Illinois), Rom, Ottawa och Notre Dame (Indiana). Efter tolv år som lärare och superior i Förenta Staterna kom han 1958 till Köpenhamn och arbetade även på Grönland och i Sverige.

Biskop Taylors familj (fadern var protestant) kom från Skottland och härstammade från Cameron-klanen.

Vid biskopsvapnets tillkomst upptogs av denna anledning vapnet för klanen *Cameron of Lochail* (vilket vi dock inte kunde övertaga utan vidare). Detta vapen är mycket enkelt: i rött fält tre bjälkar

Vapen för biskop John E. Taylor, OMI, tecknat av B. B. Heim 1962. Valspråket lyder: Han har sänt mig att förkunna Evangelium.

av guld. Däröver lades en svart örn, som symbol för aposteln och evangelisten Johannes, här syftande på biskopens dopnamn, *John*.

Detta personliga vapen för biskop Taylor kvadrerades med vapnet för Stockholms katolska stift: i blått fält ett stolpvis ställt svärd av silver med fäste av guld på vars klinga en krona av guld är uppträdd. Detta vapen utarbetades och föreslogs redan våren 1958 för Stockholms katolska stift av nuvarande huvudmannen för Academicum Catholicum i Uppsala, fil. stud. *Jan Erik Walter* och den unge konstnären *Bengt Olof Kälde*, Uppsala.

Krona och svärd syftar på Erik den helige, katedralkyrkans skyddspatron.

Korsstaven bakom skölden och den gröna prelathatten med 6 gröna tofsar på var sida är en biskops heraldiska värdighetstecken, till vilka man även kan foga mitra och kräkla.

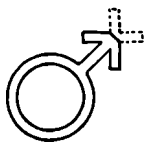
I stiftets sköld förekommer stiftsvapnet ensamt (alltså inte kvadrerat med biskopens personliga vapen) och det timbreras med mitra, korsstav och kräkla, tecknen på den biskopliga värdigheten, vilka här också heraldiskt används för ämbetet, emellertid alltid utan hatten.

Ärkebiskop Heim

Järnsymbolen

Rautjärvis kommunvapen i HT nr 7 sid. 314 aktualiserar ett vanligt förekommande fel vid användandet av *järnsymbolen*. Här har man liksom i de flesta andra fall missuppfattat utskottet snett uppåt som en pil. Att denna missuppfattning är den vanliga framgår av Dalarnas kommunvapen, av vilka flera innehåller järnsymbolen. Emellertid rör det sig icke om en pilspets utan om ett halvt kors.

Det var alkemisterna som gav de då kända sju metallerna deras symboler. De sattes i symbolisk förbindelse med det

ptolemeiska systemets planeter, för järnets del Mars. Liksom fallet var med planeterna, tillskrev man metallerna dels materiella dels hemlighetsfulla andliga egenskaper.

Symbolerna bygger på de enkla geometriska figurerna cirkeln och kors. I *Chemia Physica*, Stockholm 1759, förklarar professor John Gotschalk Wallerii: »Cirkeln betecknar den största fullkomlighet eller det som är minst förgångligt. Med korsat utmärkes ofullkomligheten och kropparnas förstöring och slut, antingen på grund av att de själva äger mindre fullkomlighet eller ha förstörande materia.» Järnsymbolen förklaras på följande sätt: »Järn har liksom guld en cirkel, ty även detta kunde förvandlas till guld. Men järnet innehåller i sig någon ofullkomlig på metallen frätande materia, varför cirkeln försetts med ett halvt kors.»

För övrigt anser jag inte att dessa metallsymboler hör hemma i heraldiken, som har sitt eget symbolspråk.

Lars C. Stolt

Heraldisk Udstilling i Viborg

I påskedagene 10.-18. april 1963 afholdtes den første heraldiske udstilling i Danmark i Stiftsmuseets sale i Viborg, arrangeret af Stiftsmuseet og Landsarkivet i Viborg. Udstillingens bærende kraft, arkivar Knud Prange, havde sammen med museumsinspektør Peter Seeberg formået med bidrag fra danske arkiver og biblioteker, fra Rosenborg og Frederiksborg slot, Nationalmuseet, Tøjhusmuseet, Den gamle by i Århus og talrige private samlere at fremvise en række heraldica, der på yderst anskuelig måde illustrerede heraldikkens opståen og udvikling, dens særpræg og sprog fra middelalder til i dag.

Rigsarkivar Johan Hvidtfeldts åbningsord på udstillingen om heraldikken som en levende del af vor hverdag blev tilfulde bekræftet ved en rundgang på udstillingen, der rummede eksempler på så at sige alt, der gennem årene har været prydet med våben: porcelæn, sølvtøj og tin, faner og broderede duge, stolestader, træskærerarbejde fra kirker og altersølv, mønter, kisteplader, superexlibris, segl og adelsbreve samt våbenbøger.

Heraldikkens og specielt rigsvåbenets udvikling var fint illustreret gennem plancher, tegninger og fotografier; en speciel afdeling fortalte om kommunevåbener, en anden om militær heraldik, ligesom heraldikkens anvendelse i hverdagen var vist med eksempler, fra bilmærker til vin og konserver, fra annoncer til karikaturtegninger.

Af særlig heraldisk interesse må nævnes Jørgen Seefelds våbenbog, der efter at have være forsvundet siden 1826 nu er fundet på Landsarkivet i Viborg, samt det interessante legitimationsbrev fra 1676 for de såkaldte »uægte« Sehesteder med den i dansk heraldik vistnok enestående gule skråbjælke. Fra Rigsarkivet var udlånt Lisbet Bryskes våbenbog fra 1654, Jørgen Arenfeldts stambog samt friherrepatentet for Ludvig Holberg.

Et glædeligt tegn var de mange fra privat eje udlånte våbenprydede ejendele, hvoraf især må fremhæves pragt-eksemplarer fra samlinger tilhørende lensbaron Berner Schilden Holsten, Langesø, og lensbaron Holger Rosenkrantz, Rosenholm, samt en lille afdeling »Heraldik i Viborgeje«.

Udstillingen, der var fint besøgt påskan igennem, har utvivlsomt skabt interesse for heraldik uden for heraldikernes egne snævre kreds. Den eneste brist, der kunne påvises, må vist være mangelen på et katalog, evt. duplikeret, så man senere kunne finde frem til de udmærkede udstillingsgenstandes nuværende opholdssted.

Vi kipper med flaget for Viborg og håber, at der hermed er vist et eksempel til efterfølgelse i København.

E. Verwohlt

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Ny heraldisk Litteratur

Attributter og Symboler

Frithiof Dahlby: *De heliga tecknens hemlighet. Om symboler och attributter*. Fjerde udgave, 266 sider. Heftet Skr. 28, indb. Skr. 33.50. Diakonistyrelsens Bokförlag, 1963.

Denne nye udgave af det storartede værk, hvis tidligere oplag et par gange har været nævnt i HT (side 128 og 280), er omarbejdet, betydeligt øget, og i det ydre helt igennem fornyet, bl. a. med ca. 200 nye illustrationer. Komminister og SHS-medlem Frithiof Dahlby har i denne bog komprimeret en uhyre viden (litteraturlisten omfatter ca. 250 værker, sagregistret ca. 3600 stikord), men han er ikke tyngt af sin lærdom. Hans leksikon er let at bruge som opslagsbog, og tillige en smuk oplevelse at læse fra ende til anden.

Blandt ukyndige er det vistnok en udbredt misforståelse, at al heraldik er symbolsk (»Hvad betyder våbenet?«). At *megen* heraldik indeholder symboler, er en anden sag. I middelalderen var der — så vidt vi i dag kan se — kun få våbener, hvis indhold skulle opfattes symbolsk. Med renæssancen begyndte man imidlertid bevidst at se på heraldikkens figurer som symbolske, og siden er denne tendens stadig taget til. I dag bliver der verden over sikkert ikke skabt mange nye våbener, som ikke delvis eller helt består af symboler eller tillægges symbolsk betydning.

Symbolikken er derfor af stor interesse for enhver heraldiker, og i denne bog er der på næsten hver side i en eller anden form næring for ham. Blot må han vogte sig for, *altid* at se et symbol i en figur, som *kan* være det. Fordi f. eks. *et anker* kan symbolisere *håbet*, eller repræsentere Sankt Nikolaus eller Sankt Klemens, er det jo ikke sikkert, at *alle* ankre gør det!

Blandt de af bogens afsnit som specielt kan interessere dette tidsskrifts læsere, må fremhæves en detaljeret, forklarende

gennemgang af »Några heliga mäns och kvinnors attribut«, den eneste oversigt af den art jeg kender til. Listen omfatter ca. 110 helgener (om man regner De 11.000 Jomfruer for én) og giver bl. a. oplysning om, hvem der er de forskellige nationers, yrkers, husdyrs, syge menneskers, og mange andre gruppers skytshelgen. Specialiseringen er stor. Endog »sängvåtarna« har deres egen skytspatron, Sankt Vitus, og hans attribut er derfor — bl. a. — en natpotte.

Andre kapitler af stor interesse omhandler korsformer, talsymbolik, og farvesymbolik. *Grøn* er som bekendt håbets farve. Jomfru Mariæ moder, Anna, der bar på verdens håb, afbildes derfor ofte i grøn kappe. Hun er fødede kvinders og bjergmænds skytshelgen. Kan det mon være derfor, at Arvid *Berghmans* våben, med de to krydsede bjergmandshamre, havde *grøn* som hovedfarve?

På et specielt område kan »De heliga tecknen« være til stor hjælp, nemlig ved komponering af nye våbener. Et eksempel: Lad os sætte, at et hotel ønsker et heraldisk skilt, eller en hotelejer et våben. Hvad kan man gribe til? I kapitlet om »Änglarna och djävulen« læser vi, at *pentagrammet* kan være symbol for værts-huse (og får forklaret hvorfor). I oversigten over »Heliga mäns attribut« får vi besked om, hvorfor Abraham er værts-husenes skytspatron, og at hans attributter er en *vædder* eller en *kniv*. Her er således tre gode figurer at gå ud fra.

Man vil forstå, at det langtfra er alle »teguene« i denne bog, der kan betegnes som »hellige«, selv om de måske har været det i deres oprindelse. Bogen rækker længere end dens titel lader forstå, og indeholder talrige fængslende eksempler på et symbols vandringer fra det religiøse til det profane.

Duen f. eks., Arkens og håbets due, Helligåndens due, blev til *fredens due*, og er som sådan i de senere år nærmest blevet annekteret af kommunisterne.

Patriark-korset, med to tværbjelker, anvendtes oprindeligt af visse kristne sekter i Orienten, og under det Første Korstog optog Godfred af Bouillon, hertug af Lorraine, det i sit banner. På dette grundlag indgik det siden i huset Lorraines våben. Da de frie franske styrker under Anden Verdenskrig skulle have et mærke at kæmpe under, valgte de «Lorraine-korset», det omstridte lands symbol, som siden indgik i flag, medaljer, monumenter osv. Længe forinden var Lorraine-korset blevet vartegn for den internationale kamp mod tuberkulosen, for at udtrykke denne kamps karakter af et moderne korstog. Herfra er korset siden optaget af andre hjælpeaktioner og figurerer derfor i dag på flere landes julemærker.

Kanske vil den grundige læser finde, at han trods alt savner et og andet i «De helige tecknen», men det ville være småligt at opregne sådanne petitesser her. Det afgørende er, at Frithiof Dahlby med sit symbol-leksikon har skabt et værk af uudømmelig interesse og brugbarhed.

S. T. A.

Heraldik i Brasil

I 1961 utkom i São Paulo i Brasil en heraldisk håndbok, *Simbolica Heráldica*, av Salvador de Moya. Boken kom som nr. 5 i rekken av en serie, *Biblioteca Genealogica Latina*, som følger som supplement til *Revista Genealogica Latina*. Den innholder i første rekke 820 i heraldikken forekommende navn og faguttrykk, ordnet alfabetisk og delvis ledsaget av forklarende illustrasjoner.

Foruten på hovedsproget, portugisisk, finnes samtlige heraldiske uttrykk oversatt til verdenssprøgene, engelsk, fransk, tysk og spansk, og dertil, flere eller færre av dem, til en rekke andre europeiske sprog, blant dem de skandinaviske.

Hvor gledelig dette siste i sig selv kan være, lar det sig ikke nekte at de skandinaviske oversettelser ikke alltid er korrekte. Det ser ut som forfatteren i en del tilfelle har måttet hjelpe sig med

vanlige leksika, eller er blitt hjulpet av mindre sprogmektige korrespondenter, hvilket begge deler har ledet til misforståelser. Et par tilfelle skal nevnes som eksempler.

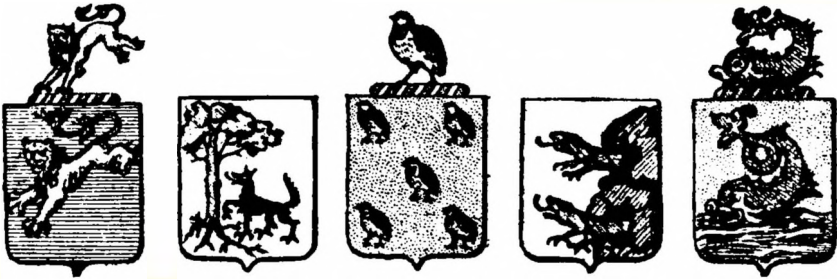
På portugisisk synes *corvo marinho* å være et navn, som er blitt brukt om flere store sjøfugler, varierende med fuglelivet under de himmelstrøk, hvor det portugisiske sprog har vært utbredt. Men opprinnelig synes det å ha vært navnet på den fugl, som vi på de nordiske sprog kaller *storskarv*, (som for øvrig ikke mig bekjent har nogen plass blant Nordens heraldiske dyr). Til dansk er fuglens navn oversatt ordrett med *ravn-hav*, til svensk med *corp-matros*. Hvorom intet mer trenger å sies.

Det portugisiske ord *cabeça* betyr svensk *huvud*, men her har forfatteren også vært særlig uheldig med sin svenske oversettelse. Han kan ha spurt en korrespondent hvad «hode» heter på svensk, og har så fått til svar navnet på en svensk familie, hvis våben inneholder et skjoldhode (svensk: *ginstam*), nemlig Günther. Den svenske oversettelse av «menneskehode» er således blitt *günther*, mens «villsvinhode» heter *günther vildsvin* o. s. v.

Vi skal ikke dvele lenger ved disse eller andre misforståelser. De vil neppe få praktisk betydning. Vi skal bare beklage at et utvilsomt stort arbeide ikke er blitt i alle deler vellykket. Og så ta en del av skylden for dette på oss, fordi det ennå ikke på de nordiske sprog foreligger nogen lett tilgjengelig og lett håndterlig heraldisk vokabular.

Boken vil interessere en nordisk leser først og fremst ved sine prøver på portugisisk heraldik. Foruten de teksten ledsagende illustrasjoner inneholder den 949 våbener, med få undtagelser av portugisisk opprinnelse. De er fremstillet uten hjelm, visende bare skjoldet med forekommende hjelmermerker anbragt på en vulst over.

Hjelmermerker synes for øvrig å ha spillet en større rolle i portugisisk heraldik enn vanlig i romanske land.

En nedspringende løve (leopard). En ulv foran et oprevet (kastanje)tre. Fem raphønsskyllinger. To firben kommende ut av et berg, den ene over den andre. På et hav en svømmende delfin. Tinkturerne fremgår for det meste av skraveringen.

Det er mulig at våbentegningene ikke er helt moderne, men lånt fra et eldre verk. Et naturalistisk innslag i utførelsen peker på forrige århundre. Men tegningene er særdeles velkomponerte og utført med et liv og en kraft, til tider nesten villhet, som skiller dem velgjørende ut fra samtidig, delvis også fra megen moderne heraldisk kunst.

Et skjold med en nedspringende løve kan jeg ikke huske å ha sett maken til før. Fox Davies, som i sin *Complete Guide to Heraldry* bringer heraldiske løver i alle mulige og delvis umulige stillinger, har således ikke denne figur. Hvad som ellers preger denne portugisiske heraldik, er de skjold, som viser samme figur gjentatt. Det klassiske tall er her ikke tre, men fem. Svært ofte finner vi altså fem like figurer i skjoldene, og da ordnet på samme måte som besantene i de mindre skjold i det portugisiske kongevåben (se HT nr. 4, s. 168 og 169). I dette kan vi da formodentlig spore en påvirkning fra kongevåbenet.

Hans Krag

Genealogi og Heraldik

Albert Fabritius og Harald Hatt: «Håndbog i Slægtsforskning»; 278 sider, 14 nummerede figurer + ca. 20 illustrationer og tavler uden nummerering; 3. udgave; J. H. Schultz Forlag, København 1963; Indb. Dkr. 48; Uib. Dkr. 41.50.

Hvor snævert heraldikken og genealogien er knyttet til hinanden ses blandt andet deraf, at definitionerne på «et heraldisk våben» ofte indeholder en bemærkning om, at våbenet under en eller anden form skal være arveligt. Helt naturligt berører mange heraldiske værker da også genealogiske problemer — og omvendt har man altså i den foreliggende håndbog villet medtage et afsnit om heraldik. Det sker i et kapitel på 20 sider under titlen «Våbenet, bomærket og seglet». Seks af siderne optages af helsidesillustrationer — fotografiske gengivelser — af ligsten og epitafier. Disse illustrationer er ganske utilfredsstillende til heraldisk studiebrug, men de skal måske også kun give læseren et indtryk af den rigdom af (i det store og hele endnu ikke registrerede og publicerede) heraldica som de danske kirker rummer.

Først fortæller i grove træk om hvad heraldik er, derefter nævnes nogle eksempler på våbenprydede tekstiler og gravmæler, men omtalen går hovedsagelig ud på at vise heraldikkens betydning for kunsten og kunstindustrien. Det meddeles lidet opmuntrende, at våbenanetavler ikke altid er opstillede efter samme system, tit er der af praktiske grunde eller af skønhedshensyn, for slet ikke at tale om uvidenhed, gjort vold på de mest elementære heraldiske regler. Det er så rigtigt som det er skrevet, men her og i det følgende synes jeg, at forfatterne for stærkt fremhæver vanskelighederne ved

at studere heraldik og derved måske frtager slægtsforskeren lysten til også at lade sine studier omfatte sin slægts heraldik. Meningen med en håndbog burde dog være, i en klar og overskuelig form at meddele oplysninger, og ikke at tage stilling til hvorvidt dette eller hint er svært eller let.

I stedet kunne jeg tænke mig, om kapitlet havde nævnt nogle eksempler på, hvorledes heraldikken nu og da kan hjælpe slægtsforskeren over »et dødt punkt« samt givet klar anvisning på, hvordan man identificerer et ukendt våben og finder frem til, om en slægt nogen sinde har ført våben eller bomærke. En henvisning til Sven Tito Achens artikel herom, »Heraldik for Samlere« i Politikens »Jeg er Samler 2« 1956 savnes.

Det skulle glæde mig, om nogle slægtsforskere kunne fatte interesse for heraldikken gennem læsning af kapitlet. Til gengæld kan jeg anbefale heraldikere at læse bogens øvrige kapitler og derved skaffe sig et nyttigt indblik i slægtsforskningens midler og metoder.

Haxt.—

Slægtsvåbener i Farver

Skandinavisk Vapenrulla, redigeret af Christer Bökwall og Jan Raneke. Hæfte 1, seksten sider i farver. Heraldiska Förlaget, Per Weijersgatan 10, Malmö C, 1963.

To SHS-medlemmer i det aktive Skåne har med dette hæfte påbegyndt et værk, som giver store og skønne løfter. Der er detaljer i 1. hæfte at kritisere, eller i alle fald at diskutere. Der er farer ved fremtidige hæfter at være på vagt overfor. Men der er fremfor alt et stort og herligt fremtidsperspektiv: Fortsætter udgivelsen som planlagt, med 5 hæfter om året, hver med 16 nutidige familievåbener i, vil der en dag foreligge en dejlig våbenbog, i farver og med alfabetiske og heraldiske registre, til fryd og gavn for enhver, hvis interesser bare strejfer det heraldiske, det genealogiske eller det symbolske. Og dette første bind kan blive til en række! Engang vil måske alle i vor

tid anvendte skandinaviske slægtsvåbener, gamle og nye, være samlet i »Skandinavisk Vapenrulla I-XX 1963 ff.«

»Enhver kan tage sig våben, samt føre det og male det på sine ejendele«. Dette 600-årige citat fra våbenrettens fader, Bartolus de Saxoferrato, er værkets motto og udtrykker udgivernes publiceringsprincipper. Om et våben kan optages i rullen, afhænger *ikke* af, om familien er borgerlig eller adelig; *ikke* af, om våbenet er selvtaget eller autoriseret af nogen myndighed; *ikke* af, om våbenet er nykomponeret eller har århundreders hævd. Det afgørende er et heraldisk synspunkt: våbener som strider mod alment accepterede heraldiske regler optages ikke; ej heller nyantagne våbener som ligner allerede eksisterende for meget; og våbengivelserne skal helst ikke blot gentage ældre forlæg; i videst muligt omfang skal tegningerne i Skandinavisk Vapenrulla være nye.

I 1. hæfte gennemføres disse principper smukt. Af hæftets 16 våbener er to norske og fjorten svenske, flere af dem går hundreder af år tilbage, og i hvert fald to tilhører adelige familier. Fælles for dem alle er, at de er heraldisk uangribelige og vakkert udført.

Derimod er det et spørgsmål, om ikke ét af våbenerne bryder en anden af værkets regler, nemlig: at intet våben får publiceres deri, »som strider mod gällande lag och förordning«. Jeg tænker på *Båg-stam*-våbenet, i hvis hjelmtegn staden Rigas våbenskjold indgår. At det er ulovligt at optage en fremmed *stats* våben eller symbol i et skandinavisk våben, er udgiverne naturligvis klare over. Men i hvert fald i Norge (og muligvis også i Danmark) gælder det tillige, at ingen har ret til at benytte en udenlandsk *kommunes* våben som mærke. Den som hertil vil svare, at dette forbud, i hvert fald i dette tilfælde, vel ikke skal tages så alvorligt, har dermed sagt, at heraldikken ikke er noget man behøver at tage højtideligt.

Ingen drager naturligvis udgivernes integritet i tvivl. Men dette lille problem viser, hvilken krævende opgave de har

påtaget sig. De fralægger sig juridisk ansvar, og »garanterer med publiceringen ingen rättsverkan i form av prioritet, exklusiv vapenrätt eller annat slag av rättsligt skydd för föregiven vapeninnehavare». Men det er klart, at dette standpunkt vil blive svært at opretholde. Selve publiceringen af et våben i Skandinavisk Vapenrulla vil af udenforstående blive betragtet som en knæsætning fra sagkyndig side, og dette i jo højere grad des bedre udgiverne formår at løse deres opgave. Uanset hvad de skriver, har de påtaget sig et ansvar. Risikoen er, at udgiverne eller andre skal tro, at et våben som er publiceret i SVR, derfor er mere »gyldigt», end hvis det ikke var publiceret der.

Blasoneringerne interesserer ikke Raneke & Bökwall mindre end våbengengivelserne — »Det vi publicerer är... en vapenbeskrivning med en illustrerande bild» — men jeg er ikke sikker på, at de på dette felt har nået helt så lykkelige resultater. Af et par bevidste, meget omfattende afvigelser fra gængs terminologi er den ene muligvis en forbedring, den anden vistnok ikke. Man mærker her lidt af en trang til abstrakt systematisering (for sin egen skyld) og til at udtænke flere distinktioner end materialet gør nødvendigt. Dog, udgiverne mener selv ikke, at de har sagt det sidste ord. Meget nydeligt peger de på, at vapenrullans blasoneringer kan diskuteres og måske bør ændres. Deres mål, »en konsekvent, enkel och ändamålsenlig terminologi», kan alle tilslutte sig.

Det gælder i det hele taget hele denne lille begyndelse til noget stort: den har sin egen mening, men anerkender venligt muligheden af at ændres evt. er bedre. Den har lagt en kurs, men er rede til at lægge denne om, hvis nogen kan pege på fornuftige grunde til det. Den er modig, men ikke fanatisk. Ivrig, men åben.

Dette projekt fortjener at blive en succes. Lad os alle medvirke til, at det bliver det. Ikke (blot) for at glæde de to kække initiativ-tagere, Jan Raneke og Christer Bökwall, men for at glæde os selv, alle os som dyrker dette skønne studium og er

modtagelige for fryden over vakre våbener i klare farver. Enhver kan gøre dette på to måder:

Dels ved at søge sit våben optaget i rullen. Det sker ved udfyldelse af et skema, som fås på adressen øverst i recensionen. Prisen for registrering og publicering i farver + 2 eksemplarer af pågældende hæfte er Skr. 120. Hertil kommer udførelsen af våbentegningen, fra Skr. 75 til 300, efter som man er tilfreds med en skabelonmæssig gengivelse (se illustrationen) eller ønsker en mere individuel udførelse (hvis man har et acceptabelt forlæg, kan man evt. nøjes med Skr. 50). Endelig koster klichéerne (som siden kan beholdes) Skr. 50. Minimumstaksten er altså: Skr. 120 (om man selv har anvendelige farveklichéer). Maksimum 120 + 300 + 50 = 470 Skr.

Dels ved at abonnere på rullen. For

Et eksempel fra vapenrullan på et våben som er antaget i vor tid — og som både i idé og udførelse (i en af rullens fire skabeloner) er meget vellykket — er våbnet for familien Elfsving. Feltet grønt, viben sølv med røde ben og næb. Vingene sølv, aksene grønne. Tegning af Jan Raneke, som har æren af størstedelen af 1. hæftes våbentegninger. Andre er udført af Sven Sköld og Bengt Olof Kälde.

et år, 5 hæfter à 16 våbener, Skr. 30 (Nkr. 40, Dkr. 40, Fmk 18). Pr. enkelt hæfte Skr. 7. Erfaringsmæssigt slipper de første hæfter af en sådan udgivelse altid op og bliver ret snart ikke til at opdrive. Jeg tror ikke det er galt at sige, at enhver heraldisk interesseret i Skandinavien bør eje dette værk. Og hvis dette er rigtigt, er det klart, at man bør eje det fra allerførste hæfte.

S. T. A.

Fin lille Exlibrisbog

I sin serie af kunstner-monografier har den kendte exlibris-samler direktør Helmer Fogedgaard, Rudkøbing, udgivet nr. 2, der er helliget den polske kunstner *Tadeusz Przytkowski*. (21 sider + 10 indklæbte original-exlibris i flerfarvet lino-snit. Forlaget Grafolio, postbox 9, Rudkøbing. Pris kr. 15.—; trykt som bibliofil-udgave i 100 nummererede eksemplarer med tysk og dansk tekst af *Franz Gall*). Den nydelige lille bog vil være af interesse for heraldikere, da 6 af de 10 exlibris er heraldiske. Eet af disse er endda et af anmelderen ikke tidligere set dansk våben, tilhørende amanuensis, dr. Per Mølgaard Boll, København.

O. R.

Heraldikkens Historie

L. G. Pine: *The Story of Heraldry*; 164 sider, 22 illustrationer; Country Life Limited, London; Second revised edition 1963; Sh 30/-.

Det første kapitel i denne bog handler om heraldikkens opståen. Det er meget velskrevet og interessant. Min opmærksomhed falder på en oplysning om, at greve Eustace af Boulogne er gengivet på Bayeux Tapetet med en standart hvorpå ses et kors mellem fire besanter. Greven var fader til Gotfred af Bouillon, lederen af det første korstog. Til mit held er L. G. Pine (som jeg) af den opfattelse at tapetets fane- og skjoldmærker *ikke*

kan anerkendes som »heraldiske«, således at der ikke er nogen direkte forbindelse mellem denne standart og Jerusalemskorset.

De følgende kapitler beskriver heraldikkens videre udvikling specielt i England og periferisk i andre lande. Disse afsnit skæmmes efter min opfattelse af flere polemiske indlæg i den næsten usmagelige diskussion om engelsk våbenret og begrebet »a Gentleman«.

Enhver bedømmelse af heraldisk kunst må i sagens natur blive temlig subjektiv — jeg finder bogens illustrationer meget utraditionelle, mindre originale og usædvanlig hæsle.

Bogen foreligger i 2. reviderede udgave, den når lige at omtale kongressen i Edinburgh, alligevel er den stadig behæftet med flere småfejl og uøjagtigheder.

Leslie Gilbert Pine, der er tidligere redaktør af *Burke's Peerage* og *Burke's Landed Gentry*, har hermed givet sit bidrag til debatten om våbenret i England. Man kan være enig (eller uenig) med ham i mangt og meget, men man fristes til at spørge om slige diskussioner gavner interessen for god heraldik?

Haxl.—

Adelsregister

1914 utgav markis M. H. de Ruigny i London »The Titled Nobility of Europe«, en imponerande volym på nära 4 kg, men trots sin ofullständighet mycket användbar. Under den pretentiösa titeln »International Register of Nobility« (fransk text!) har den belgiske förläggaren *Fortuné Koller* redigerat en nämnda verk motsvarande modern serie, vars del I (International Office of Publicity, numera Les Editions Biographiques, 192, Rue Royale, Bruxelles 1, Bruxelles 1955; 223 pp.; Bfrs. 300:—) tillägnad H. H. Påven Pius XII här skall granskas.

Innehållet är uppdelat på sex partier: 1. Suveräna hus (11 st.). 2. Förut regerande hus (9). 3. Övriga hertig- och furstehus (13). 4. Markiser, grevar, vicomter, baroner och »riddare (sic!)« (44). 5. Obe-

titlad adel (34). 6. Riddarordnar (bl. a. förteckningar över riddare av Gyllene Skinnen och vissa påvliga och bayerska ordnar).

Uppgifterna äro insamlade och redovisade utan någon konsekvens: enstaka släkter ifrån de flesta länder (utom de nordiska), blasoneringar ej meddelade för alla ätter, ofullständiga eller rentav obefintliga genealogier, nuvarande bosättningsländer i st. f. nobiliseringsländer angivna i resp. släktartikelsrubriker, intet innehållsregister, bristfällig dokumentering osv. Mycket tyder på, att icke ens alla medtagna ätter äro adel (t. ex. sir Anthony Wagners urspr. tyska fäderne-släkt) och i avd. 4 är t. o. m. en utslöcknad bayersk *personaladlig* (»Ritter von») släkt (Heinzelmann) med kejs. vapenbrev (ej = adelsd:o) intagen! Varning utfärdas således för denna magra och okritiska kompilation.

Den 1961 utgivna del II (Bfrs. 1.500) har ej varit tillgänglig för recension.

L. P.-n.

Ordener

• Ordenskalender 1963. Svenska innehavare av svenska och utländska riddarordnar samt vissa svenska medaljer», redigerad av Erik T:son Ugglå; Almqvist & Wiksell, Stockholm; 384 sidor; Skr. 35.00 indb.

Bogen udgøres af en alfabetisk fortegnelse over de ca. 19.550 svenske mænd (og kvinder), som indehaver en (grad) eller flere af ca. 20 svenske ordner, mindetegn og medaljer, og ca. 220 udenlandske ordner og dekorationer. Fortegnelsen er 2. udgave af den Ordenskalender, hvis 1. udgave kom i 1958—59, og er udarbejdet af kammerherre Erik T:son Ugglå (medlem af SHS).

På bogens sidste sider gives en meget kortfattet oversigt over de svenske ordner og medaljer, samt anvisning på hvorledes dekorationer (svenske og udenlandske) skal bæres.

S. T. A.

Svenska flaggan

Ett gammalt, ännu vidmakthållet, bruk är att den svenska almanackan, sedan 1747 med uteslutande privilegium utgiven av Kungl. Vetenskapsakademien, åtföljes av en liten uppsats av allmännyttigt innehåll. Med anledning av det i år infallande 300-årsminnet av den första svenska flagglagens stadfästande har fil. doktor Heribert Seitz skrivit en uppsats »Svenska flaggan» på fyra sidor i »Almanack för året efter Frälsarens Kristi födelse 1963» (Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1962; sid. 31—34, ill.; pris 35 öre).

Det är många intressanta fakta, som meddelas i denna komprimerade text, varom kanske underrubrikerna — Medeltidens korsflaggor, Städernas märken och helgonflaggorna, Den blågula korsflaggan — kunna giva en viss uppfattning. Bl. a. inhämtar man, att korsflaggornas sägenomspunna ursprung är kejsar Constantini uppenbarelse före segern vid Pons Milvius år 312, att den italienska staden Veronas flagga har gult kors i blått fält liksom vår, att Dannebrog är världens äldsta i bruk varande nationsflagga, utan att någonsin hava varit avskaffad eller ändrad, att under medeltiden korset förekom i Sverige, men med Erik XIII:s färger: rött kors på gul duk (således identisk med den 1954 lanserade »skånska flaggan»), att den stundom framförda uppfattningen om ett blågult korsbaner redan under Carl VIII ej kan beläggas, att den första officiella beskrivningen av vår nuvarande flaggas grundtyp möter oss 1562, osv. Nuvarande flagglag är av år 1906, varmed den åldriga mörkblå färgen utbyttes emot ljust mellanblå.

I sammanhanget bör nämnas, att Kungl. Maj:t år 1961 beslöt om en utredning angående lagstiftningen rörande rikets vapen och flagga m. m.

D:r Seitz' uppsats är således en nyttig orientering, som ingen heraldiker bör undvara.

L. P.-n.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommerseilt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.

Litt om Heraldiske Fisk

Av Hans Krag

ISIN artikkel »Bergensfarerne og Islands eldste Våben« (i HT hft. 5, s. 197-204) har Sven Tito Achen gitt en grunnleggende behandling av emnet og stillet de spørsmål, som ennå blir å besvare. Bare på ett punkt bør artikkelen suppleres. Det gjelder et moment, som Achen og de som før ham har behandlet emnet, har oversett, og som formodentlig kan tjene til kronologisk å bestemme den innbyrdes rekkefølge av Islands og bergensfarernes våben.

De lybske bergensfareres våben i segl fra 1415 (se s. 198, fig. 2) viser et delt skjold, i 1. felt en kronet *stokkfisk*, i 2. felt en halv ørn fast på delingen. Om tydingen av dette segl kan det ikke herske tvil. Men det tre snitt med »Insignia Islandiæ« som finnes foran i Holar-salmeboken fra 1589, viser ikke, som før er blitt sagt, en stokkfisk, men en *klippfisk* (se s. 199, fig. 3).

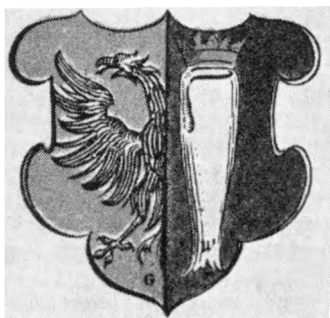
En *stokkfisk* er en fisk, som efter at hode og innvoller er fjernet, blir op-hengt (parvis) og vindtørret. (En annen fremgangsmåte, som vi i foreliggende tilfelle kan se bort fra, består i at fisken flekkes like til haleroten, og derefter ophenges enkeltvis.)

En *klippfisk* derimot, er en saltet og tørret fisk. På grunn av saltet blir den aldri så tørr som en stokkfisk. Efter at hodet er fjernet, og fisken flekket, slik at den bare henger sammen i ryggskinnnet, blir det meste av ryggbenet fjernet, og fisken behandles med salt, for siden å vaskes og tørres på fjellgrunn.

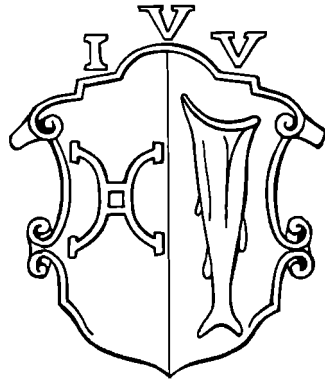
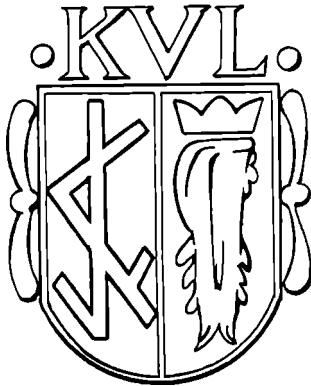
Det er lett å se forskjell på en stokkfisk og en klippfisk. For å trekke

en heraldisk sammenligning, så sees stokkfisken, likesom den heraldiske løve, fra siden, utenifra, i en usymmetrisk profil, mens klippfisken vender sine to flekkede kjødsider frem og viser et symmetrisk billede, som best kan sammenlignes med en *léopard de front*.

At heraldiske kunstnere, fjerne fra fiskemarkedet, her ikke har forstått finessen, skal ikke forundre. Men klippfiskens større bredde, dens karakteristiske symmetri og/eller delingslinjen midt på, den som stokkfisken nødvendigvis savner, finner vi allikevel mer eller mindre klart antydning i de fleste fremstillinger av Islands våben. Det gjelder såvel våbenet på Olaus Magnus' Nordens-kart fra 1539 (se s. 199, fig. 4) som de danske kongevåbener, hvor Island er med, gjengitt av Poul Bredo Grandjean i »Det danske Rigsvåben«, København 1926. (En

1. Kontorets våben fra prospektet av Bergen av Hieronymus Scholæus 1585. Våbenet finnes i Kontorets segl fra 1406 og til ut i det 18. årh. — Se Oluf Kolsrud: »Bergens Bys Segl«, Bergen 1921, s. 44, 281 og pl. X, 2.

2. To våbener tilhørende borgere i Bergen. Cordt von Lübeck (initialer KVL), efter segl i Norske Kancelli-innlegg 1687 12/3, og Jasper von de Velde (initialer IVV), efter segl i Norske Kancelli-innlegg 1725 7/5. — I det siste våben er stokkfisken ukronet.

undtagelse er her plansje VII, som synes å vise en stokkfisk.)

I «Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder» står under *fisketilvirkning* for Norges vedkommende blant annet: «Tørking på berg av saltet og flekt fisk (skåret opp i buken, men sammenhengende i ryggen og hodekappet), klippfisk, forekommer etter 1500-tallet [meningen er formodentlig: etter år 1500] (helst av torsk).»

Fremstillingen av vanlig tørrfisk, rundfisk eller stokkfisk, går selvfølgelig langt lenger tilbake i tiden.

I samme kilde står det om Island: «Indtil i 1400-tallet synes islænderne udelukkende at have behandlet fisken ved tørring... I 1400- og 1500-tallet omtales eksport af saltfisk i tønner... Tørrfisken var dog hele tiden den viktigste eksportartikkel.»

I et islandsk manuskript fra o. 1360 finnes i margin en tegning av en fisk som Achen gjengir (se s. 200, fig. 5). Dette er utvilsomt en klippfisk eller saltfisk, til forveksling lik fisken i Holar-salmebokens tresnitt, bortsett

fra halen, som viser at fisken i manuskriptet formodentlig er en torsk, fisken i salmeboken en sei.

Jeg slutter mig helt til Achen, når han om tegningen sier: «Hvis denne spesielle stokkfisk var ment som landets våben, ville tegneren neppe have udeladt kronen og da slet ikke skjoldet!» — Bare at det er ingen stokkfisk, men altså en klippfisk eller saltfisk. Og dermed må formodningen om at den dengang var «et af de almindeligste syn inde eller ude i hele Island» bortfalle. Tvert imot, hvis dateringen er riktig, med andre ord, hvis tegningen ikke er av en senere dato enn manuskriptet, fremstiller den en *nyhet* på fiskeproduksjonens område: Islands eldste kjente klippfisk.

Den videre behandling av dette spørsmål overlater jeg til studenter av fiskefremstillingens historie. Hva som da blir tilbake av heraldisk interesse, er en begrunnet formodning om at klippfisken, før den var blitt mer almindelig på Island, la oss si i 1500-årene, neppe vilde sette spor i øens heraldik. Bare av denne grunn tør vi

tro, at den islandske klippfisk er yngre enn den bergenske stokkfisk.

Hertil kan vi anføre følgende grunner, som taler for at bergensfarernes stokkfisk er eldst: tyskerne var adskillig mer produktive på heraldikkens område enn islenderne eller nogen, som her kan tenkes å ha optrådt på Islands vegne, — og i sammenheng hermed: islenderne har formodentlig hatt et forbillede, når de valgte et heraldisk sett så uvanlig merke som en preparert fisk. Endelig er det sannsynlig, at islenderne valgte klippfisken, fordi stokkfisken allerede var optatt; ellers vilde det for islenderne ha vært mest nærliggende å velge stokkfisken, som også på Island var det vanlige produkt, og det til de grader, at stokkfisken dér gjalt som legalt byttemiddel istedenfor penger.

Hvad den heraldiske stokkfisk angår, var den for Bergens vedkommende ikke bare et «stadstegn» for Bryggen, men var også en del av det tyske kontors våben. Dette bestod av de samme felter som bergensfarernes våben, bare i omvendt orden (se fig. 1).

Johan Koren Wiberg gjengir i »Bomarker og Innflyttere« (Bergen 1935) en del våbener tilhørende Kontorets kjøbmenn (ikke Bergens borgere). Skjoldet i disse våbener er delt og viser i 1. felt et personlig eller slektsmerke, i 2. felt den kronede stokkfisk som et fellesmerke (se s. 202, fig. 7). Det hendte at folk fra Bryggen tok borgerskap i Bergen, og således gjenfinner vi stokkfisken også i en del våbener tilhørende Bergens borgere (se fig. 2). Kan hende det ennu lever slekter i Bergen eller utgått fra Bergen som fører eller med historisk hjemmel kunde føre den kronede stokkfisk. Det vilde være morsomt å få bragt det på det rene.

I »den bergenske stokkfisk« har vi en lignende foreteelse som »den halve frisiske ørn«, som jeg skrev om i HT nr. 5, s. 205-07. Det delte skjold med i det ene felt et fellesmerke eller et merke, som viser tilhørighet av et eller annet slag, synes å være et i første rekke nordtysk fenomen, som vel ennu ikke er tilstrekkelig undersøkt.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommerseil bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.